

Discussion Papers

Serie de dezbateri
publice naționale

Dumitru Mînzărași

POLITICA EXTERNĂ A FEDERAȚIEI RUSE CA OBSTACOL AL DEZVOLTĂRII DEMOCRATICE ÎN SPAȚIUL POST-SOVIETIC

Nr.5
Martie-mai 2009

www.viitorul.org

Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS) „Viitorul”

DISCUSSION PAPERS
SERIE DE DEZBATERI PUBLICE NAȚIONALE

Dumitru Mînzărari

**POLITICA EXTERNĂ A FEDERAȚIEI RUSE
CA OBSTACOL AL DEZVOLTĂRII
DEMOCRATICE ÎN SPAȚIUL POST-SOVIETIC**

Nr. 5

Martie-mai 2009

Această publicație nu reflectă în mod necesar punctul de vedere al IDIS „Viitorul”, ci reprezintă mai degrabă opiniile exprimate de către autori. IDIS „Viitorul” deține dreptul de autor asupra acestei publicații. De aceea, nici un capitol al ei nu poate fi copiat, reprodus sau publicat repetat sub nici o formă, fără înștiințarea din timp și acceptarea acestui lucru de către Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS) „Viitorul”.

Publicația a apărut cu sprijinul Fundației Black Sea Trust Fund al GMF. Mulțumim, de asemenea, Fundației Polonezo-Americane pentru Libertate pentru asistența acordată la realizarea studiului.

Recunoașterea dreptului de autor al IDIS „Viitorul” constituie o condiție obligatorie pentru toate referințele făcute la acest studiu.

© Copyright 2009 IDIS „Viitorul”.

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII

Mînzărari, Dumitru

Politica externă a Federației Ruse ca obstacol al dezvoltării democratice în spațiul post-sovietic / Dumitru Mînzărari ; Inst. pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS) „Viitorul”. - Ch. IDIS “Viitorul”, 2009 (Tipogr. “Reșetnicov P.” ÎI). - 50 p. - (Serie de dezbateri publice naționale = Discussion papers ; Nr 5 martie-mai).

Bibliogr.: p. 44. - 50 ex.

ISBN 978-9975-9922-9-9.

327(470)

M 75

DESPRE AUTOR

Dumitru Mînzărari (dumitru.minzarari@viitorul.org) este analist asociat pe problemele politicii externe și de securitate în cadrul Institutului pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS) „Viitorul” din Chișinău.

A absolvit Colegiul Militar „Alexandru cel Bun”, deține gradul de Licențiat în Științe Politice al Universității de Stat din Moldova și gradul de Magistru în Afaceri Internaționale al Universității Columbia din New York.

Experiența profesională anterioară include activitatea la Ministerul Apărării al Republicii Moldova, unde a fost responsabil de cooperarea internațională cu NATO și OSCE, de controlul armamentelor convenționale și operațiuni de menținere a păcii.

De asemenea, este deținătorul bursei de merit Edmund S. Muskie/Freedom Support Act Graduate Fellowship (2004-2006) și al burselor de cercetător Lane Kirkland Fellowship (2007-2008) și REVACERN (2009).

SUMAR

INTRODUCERE.....	6
INFLUENȚA STRĂINĂ VIZAVI DE CEA INTERNĂ	10
Utilizarea modelului statelor mici.....	10
Regionalismul și interdependența	11
Misterul influenței rusești	15
CAZUL MOLDOVEI.....	20
Natura tranziției post-sovietice	20
Discreditarea valorilor liberale.....	22
Moldova e forțată să treacă de partea câștigătoare	24
NATURA SCHIMBĂTOARE A AGRESIUNII INTERSTATALE	29
Trecerea la agresiunea nonmilitară	29
Înțelegînd „noua” tendință a agresiunii interstatale.....	32
Instrumentele agresiunii indirecte.....	36
CONCLUZII	42
BIBLIOGRAFIE:	44

INTRODUCERE

În ultimii ani, atât în lumea academică, cât și în cea politică din Occident destul de frecvent se aud voci precum că dezvoltarea democratică în spațiul post-sovietic poate fi descrisă drept eșec. În același timp, motivele invocate sugerează că factorii care au condus la acest eșec sunt legați doar de dezvoltări naționale, cum ar fi: guvernarea slabă, elitele corupte, politicile ineficiente etc. Volumul existent de studii în materia dezvoltării democratice tinde să se concentreze predominant pe obstacolele generate intern, care împiedică succesul tranziției democratice. Prin urmare, ele atenționează asupra structurii interne a statului, factorului uman sau conexiunii între acestea ca fiind motivele predominante ce provoacă succesul sau eșecul dezvoltării democratice.

Totodată, dezvoltarea economică este la fel un factor important de încurajare a procesului de transformare democratică¹. Nivelul dezvoltării umane, indicînd calitatea intelectuală și culturală a populației, descrie competența și participarea cetățeanului la procesul politic, considerat de unii cercetători deosebit de important, indicînd dependența tranziției și consolidării democratice față de acesta. Căci, pentru succesul unei reforme politice este necesară existența și a unei cereri din partea maselor privind această reformă². Factorul dezvoltării umane este important și în perioadele de criză ale tranziției, cînd reformele pot provoca insatisfacție în rîndul populației, perioade în care doar cetățenii solid instruiți și cu un înalt grad de cultură politică ar putea să confrunte dezamăgirea socială și economică față de performanța guvernării, înțelegînd că parcurg o perioadă tranzitorie și doar continuarea reformelor ar putea aduce schimbări pozitive³.

În același timp, există și alte opinii atât în literatura de specialitate, cât și, mai puțin

frecvent, printre politicieni, care acceptă ideea că factorul internațional are o influență semnificativă asupra procesului de liberalizare a statelor în tranziție. Atare liberalizare este argumentată de efectul „bulgărului de zăpădă”, care sugerează că, atunci cînd o națiune atinge un nivel înalt de democrație, ea va contribui la avansarea tranziției democratice în afara hotarelor sale, la vecinii săi.⁴ În ultimii douăzeci de ani, concluzii similare pot fi întîlnite și în alte studii, sugerînd că influența internațională reprezintă o condiție importantă pentru răspîndirea sistemului democratic de guvernare în lume.⁵ Eforturile Statelor Unite și ale Uniunii Europene de a promova reformele democratice în lume folosind instrumente diplomatice, politice, economice și culturale sunt un exemplu grăitor în acest sens. La baza activităților date stă teoria păcii democratice, care indică asupra faptului că, din motivul că statele democratice nu tind să înceapă războaie unul împotriva celuilalt, răspîndirea democrației ajută la promovarea unui mediu internațional de pace.

Pe lîngă acest exemplu mai sunt multe altele, care rezumă că eforturile occidentale de a promova sistemul democratic de guvernare ar putea, de asemenea, fi ghidat de dorința SUA ori UE de a consolida legitimitatea orînduirii politice „acasă”, sau pentru a-și avansa mîndria națională și încrederea în sine.⁶ Și totuși, necătuînd la diversitatea studiilor care abordează subiectul discutat, s-au depus eforturi semnificativ puține pentru a scoate în evidență modalitatea de obstrucționare de către factorii internaționali a dezvoltării democratice a statelor în tranziție. În afară de încercările izolate de a explica puținele eforturi cînd statele democratice s-ar fi angajat în subversiunea democrațiilor fragile, urmărind

4 Huntington (1991)

5 Linz și Stepan (1996) și Gleditsch (2002)

6 Pevehouse (2002). Această idee ar putea fi abordată în contextul studiului, indicînd că Rusia posibil promovează autoritarismul în spațiul post-sovietic, inclusiv pentru a-și legitima orînduirea politică domestică.

promovarea intereselor geopolitice⁷, s-a atras o atenție redusă studierii factorilor de origine externă, care tind să stagneze sau chiar să genereze regres reformelor democratice, în special în statele post-sovietice. Deoarece oricare influență nedorită din exterior afectează securitatea statului supus presiunii străine, este cazul să discutăm tranziția democratică și în contextul mediului de securitate care îi facilitează dezvoltarea sau îi condiționează stagnarea și regresul.

Aceasta are mare importanță, deoarece tendința dominantă printre cercetători, experți și politicieni o constituie ignorarea legăturii între dezvoltarea democratică și securitate, inclusiv faptul că dependența primei de a doua este atât de esențială, încât îi poate determina succesul sau insuccesul.

Scopul prezentei lucrări este de a adresa această problemă, punând în evidență modul în care factorii externi, afectând mediul de securitate al unui stat, îi pot afecta procesul transformărilor democratice. Se va atrage o atenție deosebită cazului Republicii Moldova, analizând factorii care contribuie la declanșarea efectelor dăunătoare a legăturii influența externă → securitatea națională → transformări democratice. Ca și în cazul altor state post-sovietice, ca de exemplu Ucraina și Georgia, principalele vulnerabilități ale Moldovei țin de moștenirile sale sovietice, care includ legăturile economice, sociale, politice ale elitelor autohtone cu cele rusești, și care la fel vor fi analizate în context comparativ.

În același sens, vor fi examinate transformările contemporane ale arhitecturii de securitate în spațiul post-sovietic, care indică schimbarea naturii agresiunii interstatale. Pe parcursul ultimilor ani am urmărit o tendință de utilizare a mecanismelor agresiunii străine indirecte, diferită de cea convențională militară, care are caracter ascuns și, nefiind determinată de dreptul internațional, generează pericole de proporții mai mari. Printre metodele agresiunii indirecte folosite împotriva Moldovei putem identifica subversiunea politică, dezagregarea economică, diseminarea propagandei, dezorganizarea socială și războiul

7 Jon C. Pevehouse, 'Democracy from the Outside-In? International Organizations and Democratization', *International Organization*, vol. 56, No.3 (Vara 2002), pp. 522-523

psihologic⁸, care sunt folosite beneficiind de lacunele dreptului internațional, pentru obținerea scopurilor identice celor ale unei agresiuni armate externe – controlul asupra guvernului și resurselor naționale.

Acest lucru este posibil inclusiv datorită ignoranței cu care este tratat subiectul influenței străine și efectului ei asupra tranziției democratice în spațiul post-sovietic. Discuțiile curente pe marginea dezvoltării democratice au atras o atenție minoră modului în care obstacolele de natură externă, generate de alte state, pot împiedica procesul de democratizare al statelor în tranziție, obstacole prin care subînțelegem presiunea și influența străină dușmănoasă, exercitată de un stat străin, de regulă autoritar, urmărind scopul stabilirii controlului asupra statului în tranziție - țintă. Desfășurând acest argument, studiul va enumera motivele din care dezvoltarea democratică în statele post-sovietice prezintă astăzi o dezamăgire atât de mare.

Elucidarea motivelor eșecului democratic în statele post-sovietice este foarte importantă, anume pentru a înțelege clar procesele de tranziție în fostele republici sovietice, care se confruntă astăzi cu stagnarea democratică sau chiar regresul acesteia. Lucrarea de față va sugera că politica externă a Federației Ruse este cea care a generat aceste tendințe și va documenta cazurile atât a Republicii Moldova, cât și a Ucrainei și Georgiei. Deoarece anume aceste state și-au exprimat clar dorința de a se integra în Uniunea Europeană și Organizația Tratatului Atlanticului de Nord⁹, ele devin automat ținte prioritare ale politicii externe rusești, îndreptată spre stoparea integrării euro-atlantice. Pentru a atinge acest scop, sînt folosite mecanisme de influență asupra elitei naționale, prin intermediul cărora se încearcă controlul opțiunilor politicii externe și interne ale statelor-țintă. Eforturile de control extern asupra elitelor autohtone duc la erodarea balanțelor instituționale, subversiunea mecanismelor incipiente, menite să sprijine democrațiile fragile, și promovarea spre putere a unui singur grup, încurajînd și

8 Autori ca L. Damrosch (1989) și Bugajski (2004) printru alții, au scris despre utilizarea a astfel de instrumente în politica externă.

9 Conducerea politică a Republicii Moldova a declarat de nenumărate ori că, deoarece Moldova este o țară neutră, în conformitate cu Constituția sa, ea nu intenționează să devină un membru NATO.

susținând dezvoltarea tendințelor autoritare. Acțiunile menționate cuplate cu exploatarea tendințelor și conflictelor secesioniste pe teritoriul Moldovei, Georgiei și Ucrainei au adus la oprire procesului de dezvoltare democratică.

Procesul dat nu este unul nou, ci reprezintă de facto un element continuu al politicii externe rusești aplicat fostelor republici sovietice. Imediat după destrămarea Uniunii Sovietice, Moscova a încercat să-și mențină dominația asupra foștilor săi sateliți. În majoritatea cazurilor, Rusia a reușit să atingă acest scop, utilizând legăturile informale ale elitelor rusești cu liderii semiautoritari din statele post-sovietice sau elitele autohtone dependente economic de Rusia. O dată cu marșul „revoluțiilor color” în Ucraina și Georgia, Kremlinul a devenit foarte agitat și preocupat de posibila pierdere a capacităților de influențare a fostelor republici.

Totodată, o eventuală implicare ori un rol mai activ al Occidentului în spațiul post-sovietic, la fel, a fost perceput de ruși drept o amenințare la capacitatea lor de control al foștilor sateliți, scop care Moscova l-a ridicat în rang de interes național major. Eforturile Occidentului de a promova reformele democratice în fostele republici ar aduce, potrivit opiniei liderilor de la Kremlin, la navigarea acestora către Uniunea Europeană, astfel părșind „sfera de influență” rusească. Studiul va analiza modul în care Rusia și-a intensificat acțiunile politicii sale externe, pentru a opri procesele de dezvoltare democratică în Moldova și alte foste republici sovietice, în schimb încercând să-și mențină influența asupra acestora prin dezvoltarea și exploatarea dependenței deja existente a acestor tinere state față de Rusia.

Aceste procese sunt pe larg ignorate, iar importanța lor este destul de subestimată atât în cercurile academice, cât și politice din Occident. În Vest nu percep acțiunile Rusiei drept o politică bine organizată și direcționată, ci le consideră flegmatic și imprudent drept un sindrom post-sovietic al elitelor ruse. Politicienii din Vest și mulți cercetători percep politica externă a Rusiei în spațiul post-sovietic drept o neacceptare cu caracter temporar din partea Rusiei a situației curente geopolitice. Comparând Rusia de astăzi cu fostele

imperii ca Franța sau Marea Britanie, ei cad pradă unei greșeli de logică majoră, ignorând miop faptul că, spre deosebire de cele două state menționate la timpul pierderii dominațiilor imperiale, Rusia are nu numai toate mijloacele, capacitățile, ci și dorința politică de a aduce schimbările în arhitectura regională formată după destrămarea URSS. Astfel, datorită acestor greșeli, mulți în Occident percep oricare mențiuni privind scopurile reale ale politicii externe a Rusiei în fostele republici sovietice drept isterie și frică exagerată.

Aici ne ciocnim cu o înțelegere insuficientă din partea publicului Occidentului, inclusiv a unor specialiști și cercetători preocupați de tema Rusiei, a motivelor adevărate în spatele politicii externe a Moscovei. Ceea ce poate fi posibil, deoarece Rusia este judecată prin prisma culturii politice proprii, făcând o greșeală de *mirror-imaging*¹⁰ și nereușind să captureze cultura strategică și setul de valori ale liderilor politici ruși. Pentru a înțelege politica externă a Rusiei, este necesară perceperea influenței puternice pe care o dețin structurile de securitate și cele militare rusești asupra acestui proces, precum și impactul real al culturii strategice sovietice, puternic înrădăcinată în gândirea elitelor rusești, asupra deciziilor finale de politică externă.

Perioada începutului anilor 90 a avut un impact deosebit de puternic asupra elitei politice de la Moscova, care s-au dezvoltat supraviețuind perioada „vestului sălbatic” ruseesc a acelor ani. Liderii ruși actuali au câștigat în confruntările de atunci cu alți oponenți aventurieri, reprezentați de gangsteri, foști nomenklaturiști sovietici, descendenți din structurile de securitate și militare. Anume în

¹⁰ Este o greșeală de analiză, când analiștii sau liderii politici străini la interpretarea unor evenimente sau politici ale unei alte țări, proiectează valorile și cultura națională proprii, folosind modele de gândire care ignorează cultura și valorile liderilor politici ai statului analizat. Pentru detalii despre această greșeală de analiză de văzut Richards J. Heuer, Jr., „The Psychology of Intelligence Analysis,” *Center for the Study of Intelligence*, CIA 1999, p. 70, <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/books-and-monographs/psychology-of-intelligence-analysis/index.html>. O lectură interesantă este și articolul „Template I: Munich” al proiectului *Bellum* desfășurat de *Stanford Review*, care sugerează că Occidentul a căzut pradă greșelii de *mirror-imaging* când l-au evaluat pe Hitler la Munich în 1938, <http://bellum.stanfordreview.org/?p=392>

această perioadă însă, cultura criminală de „hoți în lege”¹¹ a pătruns și în comportamentul maselor, devenind un mod obișnuit de comportament și comunicare a elitelor economice și politice din Rusia. Această cultură a lumii criminale, manifestată printr-un limbaj specific, comportament agresiv și o gândire tactică care oferea preferință forței brutale, s-a menținut nu doar în cadrul politicii interne, dar s-a extins ulterior și asupra modului în care elitele rusești, purtătorii acestei culturi, au condus relațiile internaționale ale statului său, Rusia¹².

Este și mai dificil a înțelege modul în care Rusia pune piedici procesului de tranziție democratică în statele post-sovietice, din motivul instrumentelor și metodelor subtile folosite

11 Vine din expresia rusească *vor v zakone*, semnificând un hoț, din cadrul lumii criminale rusești, care satisface anumite cerințe a tradițiilor și codului criminal rusesc, ocupând un rol de frunte în ierarhia criminală rusă. Pentru detalii, vezi Wikipedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Thief_in_law

12 Unul din cazurile cele mai faimoase și cunoscute a acestui fenomen, este exemplul când Anatoly Chubays, fostul șef al administrației prezidențiale rusești, fostul ministru rus de finanțe și la momentul incidentului descris șeful executiv al gigantului rusesc electric Sisteme Unificate Energetice RAO EES, a lansat public o amenințare la adresa președintelui Moldovei Vladimir Voronin. După ce consilierul său, care a fost pe timpuri ambasador al Moldovei la Moscova, ministru al apărării al RM și șef al Serviciului de Informație și Securitate al RM, a fost judecat la Chișinău în ianuarie 2006, Chubays a declarat prin intermediul mass-media rusești: „cred că președintele Voronin nu trebuie să fie surprins, dacă el va confrunța probleme foarte serioase în viitorul apropiat”. Cîteva zile după această declarație, presa de la Chișinău a vehiculat ideea precum că fiul președintelui Voronin, Oleg, ar fi dispărut la Moscova. Noutatea a fost infirmată de purtătorul de cuvînt al Președinției RM. Consilierul președințial Marc Tkaciuc, la fel, a lansat o declarație prin care a descris cazul drept un precedent de folosire a lexiconului criminal în relațiile internaționale, ce nu ar fi admisibil pentru un funcționar de așa rang cum este Chubays. Vezi Grani.ru, “Moldovan president’s advisor: Chubais speaks the language of gangster bust-up” [Sovetnik prezidenta Moldavii: Chubais govorit na yazyke banditskih razborok], 18 January 2006, <http://www.grani.ru/Politics/World/Europe/m.100782.html>. Un alt exemplu, care a avut o rezonanță și mai mare este cazul din septembrie 1999, la Astana, când Vladimir Putin, atunci prim-ministru al Rusiei, a folosit în timpul conferinței de presă expresia *mochit’ v sortire*, referindu-se la modul cum ar trebui tratați teroristii [we will waste them even in the closets]. Pentru mai multe detalii, vezi Wikipedia http://ru.wikipedia.org/wiki/Мочить_в_сортире.

de Kremlin. De fapt, Rusia a revenit la mecanismele agresiunii indirecte practicate de Uniunea Sovietică în timpul războiului rece. Atunci, înțelegînd pericolul enorm al unui război nuclear, care ar fi putut fi declanșat de ciocniri armate directe cu SUA, Uniunea Sovietică își confrunța inamicul în statele lumii a treia, prin intermediul războaielor de tip proxy¹³. Deoarece prevederile dreptului internațional nu abordează bine domeniul agresiunii indirecte, Rusia este liberă în dezlănțuirea a astfel de acțiuni ostile contra vecinilor săi. Lucrarea va aborda superficial și aceste aspecte, adică a golurilor în dreptul internațional, care, în condițiile moderne, duce la transformarea mecanismelor de agresiune interstatală.

Scopul principal al studiului va rămîne totuși investigarea modalității de folosire a agresiunii indirecte în politica externă a Rusiei, pentru a genera regresul tranziției democratice în Moldova. Următorul capitol va elucida preponderența factorului extern, mai exact al politicii externe rusești, asupra factorului intern, autohton, în dirijarea proceselor politicii și dezvoltării interne a statelor post-sovietice examinate.

13 Vezi Wikipedia http://en.wikipedia.org/wiki/Proxy_war

INFLUENȚA STRĂINĂ VIZAVI DE CEA INTERNĂ

Utilizarea modelului statelor mici

În mai multe aspecte, discuția asupra subiectului: care factori mai mult influențează politicile unui stat - cei externi sau cei naționali - este una de importanță în contextul lucrării. Acceptând faptul că factorii externi influențează politicile Moldovei într-o măsură mai mare decât cei interni, în ceea ce privește dezvoltarea democratică, realizăm că motivele eșecului tranziției sunt explicate și de încercări din exterior de a obstrucționa consolidarea instituțiilor democratice în Moldova. În teoria relațiilor internaționale și cea a politicii comparative, ambelor grupuri de factori li se oferă o apreciere înaltă, însă literatura existentă, de cele mai multe ori, tinde să considere factorii interni ca fiind mai proeminenți și decisivi. Este necesar de observat însă că această literatură,¹⁴ de obicei, se concentrează pe marile puteri, în marea majoritate ignorând statele mai mici.

Examinând subiectul prin prisma paradigmei realismului și observând distribuția puterii în sistemul internațional, am putea insista asupra faptului că, în cazul statelor mai influente în afacerile internaționale, procesele interne joacă un rol mai important în construirea agendei lor de politică externă. Însă, din aceleași considerente, se poate deduce că, în cazul statelor mai mici, susceptibile la influență străină și cu capacitate de suveranitate mai redusă, factorii străini sunt cei care au cea mai mare capacitate să le influențeze agenda de politici. Lucrarea va examina state post-sovietice vulnerabile atât presiunii Rusiei, cât și a Occidentului, ceea ce le face mai puțin capabile să-și edifice o politică externă independentă. Astfel, studiul ne sugerează că, pentru a înțelege clar semnificația pre-

¹⁴ Pentru mai multe detalii, vezi Katzenstein (1976), Krasner (1978) și Putnam (1988)

siunii internaționale, care este mai influentă decât factorii domestici în cazurile examinate în lucrare, va trebui să ne referim la literatura privind statele mici¹⁵.

Noțiunea de „mic”, în acest caz, este folosită drept sinonim al noțiunii „slab”. Folosirea conceptului de „mic” în calitate de instrument analitic și descrierea acestuia se va face apelând la literatura care explică calitatea de „mic” în termenii comparativi ai puterii și capacităților unui actor față de alți actori. Adică, nu se vor include și așa caracteristici ca teritoriul statului și populația sa. Totodată, deoarece nivelul mai redus de resurse inevitabil limitează scopul și amploarea politicii externe a unui stat, o țară mai mică respectiv va fi una cu capacitatea mai mică de a influența interesele de securitate ale unui stat mai mare, sau de a se proteja împotriva unui atac din partea unei puteri mai mari egal motivată¹⁶. Apelând la caracterizarea statelor mici făcută de J. Hey¹⁷, țările examinate de noi au un scop îngust al politicii externe, preponderent își limitează comportamentul în zonele din imediata apropiere de frontiere, folosesc în mare măsură instrumentele diplomatice și mai puțin pe cele militare și/sau economice și, în special, tind să evidențieze importanța dreptului și principiilor internaționale sau ale altor tipuri de idealuri „morale”. Adicional, statele mici foarte mult mizează pe alăturarea la organizații multinaționale și tind să-și asume statut de neutralitate.

Mai există și alte descrieri ale statelor mici, care, necăutând la faptul că au trezit discuții

¹⁵ (Vital, 1967), (Rothstein, 1968), and (Keohane, 1969)

¹⁶ Miriam Fendius Elman, “The Foreign Policies of Small States: Challenging Neorealism in Its Own Backyard”, *British Journal of Political Science*, vol. 25, No. 2 (aprilie 1995), p. 171.

¹⁷ Jeanne A. K. Hey, ed. ‘*Small States in World Politics: Explaining Foreign Policy Behavior*,’ (Lynne Rienner Publishers, februarie 2003), p.5

printre cercetători, sunt foarte utile în contextul studiului nostru. Robert Rothstein sugerează că statele mici sunt cele care „recunosc că nu pot atinge securitate doar folosind capacitățile proprii, și că ele trebuie să apeleze în mare măsură la ajutorul altor state, instituții, procese sau evenimente în acest scop.”¹⁸ Alte determinări au inclus descrierea statelor a căror lideri sunt convinși că, niciodată țara lor nu va fi capabilă să exercite influență asupra sistemului internațional de una singură sau în grupuri mici de state¹⁹. Acest factor în text este scos în evidență ulterior, când discutăm despre elitele ex-sovietice regionale care, devenind elite naționale, au manifestat un pronunțat complex de inferioritate ce le ghidează modul în care percep Rusia.

Politica externă a Moldovei diferă de cea a Ucrainei și Georgiei, Moldova fiind dirijată de condiții individuale specifice doar ei, fie că este vorba de teritoriul său sau de modul în care este evaluată strategic de importanți jucători internaționali. Dar ce are Moldova în comun cu aceste două state este vulnerabilitatea la influența externă din partea Federației Ruse, metodele de agresiune indirectă aplicate de Rusia contra lor și răspunsurile acestor state post-sovietice. Deoarece pentru înțelegerea proceselor enumerate este nevoie de examinarea mai multor cazuri, anume din acest motiv ne vom referi la Ucraina și Georgia, în măsura în care acestea explică procesele care afectează Republica Moldova.

Analizând argumentele pro și contra, existente în literatura de specialitate, precum că factorii interni au o influență mai semnificativă decât cei externi în statele care traversează perioada de tranziție democratică²⁰, ajungem la concluzia că acestea nu sunt convingătoare și nici prea utile. În cazul nostru, când examinăm state post-sovietice, ar fi bine să nu ignorăm două variabile independente: aspectul structuralist, reprezentat de puterea statului în tranziție și, respectiv, abilitatea de a rezista

presiunii străine²¹; și impactul caracterului regionalist al tranziției democratice²². Ultima variabilă este esențială având în vedere capacitatea Rusiei de dirijare a proceselor în spațiul CSI, membru al căreia este și Moldova.

Astfel, lucrarea sugerează că ambele variabile, cum sunt vulnerabilitatea acestor state de a se opune eficient presiunii externe a fostei metropole și dinamica regională de tranziție, fac statele CSI diferite și chiar unice, în comparație cu alte „valuri” de tranziție democratică, în America Latină, Europa de Sud și chiar Europa Centrală. Dacă aceasta se adevărește, atunci ideea precum că nereușita tranziției democratice este în principal explicată de factori interni are o forță explicativă mult mai redusă pentru spațiul post-sovietic, cu caracteristicile sale specifice²³. Și, dimpotrivă, factorii externi vor fi profund evidențiați în ceea ce privește importanța lor pentru succesul tranziției democratice.

În etapa actuală nu există dubii în privința presiunii din partea Rusiei asupra statelor post-sovietice, inclusiv că capacitatea ei de a exercita această presiune și de a le influența opțiunile politice este semnificativă. Întrebarea e un pic diferită – cum și în ce măsură această influență afectează tranziția democratică în aceste țări, și anume în Moldova, Ucraina și Georgia? Răspunsul va fi elucidat într-un capitol aparte al lucrării, dar, pentru început, este nevoie să vedem de ce capacitatea Rusiei de a influența Moldova și alte state post-sovietice este atât de eficientă. Această abilitate depășește considerabil eforturile politicilor externe ale Occidentului, adică ale Statelor Unite și chiar ale Uniunii Europene.

Regionalismul și interdependența

Studiile existente pe tema regionalismului și interdependenței oferă un șir de sugestii utile și convingătoare, explicând de ce Rusia are

21 Proximitatea unui vecin mai puternic având ambele resurse și intenția de a se implica în afacerile interne ale unui stat, brusc ridică riscul că factorii externi vor juca un rol predominant asupra proceselor politice în statul mai slab.

22 Vezi Huntington (1991).

23 Pentru mai multe detalii, vezi capitolul pe Moldova

18 Robert L. Rothstein, *Alliances and Small Powers*, (New York and London: Columbia University Press 1968), p. 29

19 Robert O. Keohane, ‘Lilliputians’ Dilemmas: Small States In International Politics,’ *International Organization*, Vol. 23, No. 2, (primăvara, 1969), p. 296

20 Bratton și Van de Walle, 1997

voce mai puternică în Moldova. La fel, faptul influenței ridicate rusești explică particularitățile tranziției democratice în spațiul post-sovietic în comparație cu alte cazuri de tranziție. Regionalismul este un concept care scoate în evidență experiența istorică specifică a statelor pe care le ținem în vizor. După cum sugerează Kanishka Jayasuriya, regionalismul:

este un set de practici cognitive, determinat de limbă și de discursul politic, care, prin edificarea conceptelor, metaforelor, analogiilor, stabilește cum o regiune este definită; acești factori definesc actorii care sunt incluși (sau excluși) în cadrul unei regiuni, astfel provocând generarea unei entități și identități regionale²⁴.

Este evident că spațiul post-sovietic conține greutatea unei experiențe culturale și istorice foarte diferite de alte regiuni, a căror experiență de tranziție democratică a servit drept călăuză în crearea strategiilor de lucru ale agențiilor pentru dezvoltare democratică occidentală²⁵. În cazul acestor regiuni-moste, cum sunt: Europa Centrală și Europa de Sud, dar și America Latină, ele au avut o interacțiune mai intensă cu Occidentul, care deține pionieratul în dezvoltarea și aplicarea ideologiei tranziției și consolidării democratice. Indiferent de natura conexiunilor acestor regiuni cu Europa de Vest, ele au fost subiectele influenței politice și culturale europene. De asemenea, au avut o interacțiune economică intensă. Cu alte cuvinte, pe parcursul unei perioade istorice îndelungate, aceste regiuni au avut experiența unei interacțiuni intensive și complexe cu Occidentul. Fiind vecini sau chiar colonii, regiunile de care discutăm au fost conectate la Occident prin legături și mecanisme de interdependență. Drept rezultat al acestor interacțiuni, s-au edificat și cristalizat pe teritoriile geografice ale Europei de Sud, Centrale și în America Latină regiuni reprezentând construcții sociale și cognitive, generate de practici politice²⁶ transferate dinspre Europa de Vest. Prin urmare, similarele condiții care au impulsivat și contribuit la dezvoltarea democratică în Occident au faci-

24 Kanishka Jayasuriya, 'Singapore: The Politics of Regional Definition', *The Pacific Review*, Vol. 7, No.4 (1994), pp. 411-420.

25 Se are în vedere organizații atât guvernamentale așa ca DFID, USAID, SIDA, cât și neguvernamentale, așa ca UNDP, CRS, etc.

26 Katzenstein 2000, 354

litat tranziția democratică în ex-coloniile țărilor occidentale, în special pe teritoriile vecinilor imediați.

Similar, republicile foste sovietice au fost supuse de-a lungul secolelor influenței rusești, mai întâi în cadrul Imperiului Rus, apoi ca părți componente ale Uniunii Sovietice, iar acum în cadrul CSI. Pe când Occidentul și-a cultivat tradițiile democratice pe parcursul unei perioade îndelungate de dezvoltare istorică în mod gradual și natural, Rusia a avut parte de o cultură politică autoritară și un sistem politic centralizat. Evident că acestea s-au reflectat și transferat asupra sateliților Rusiei. Anume în contextul dat, principiul „bulgărilor de zăpadă” a lui Huntington, care se referă la răspândirea democrației de la un stat la altul, ar putea funcționa și invers, explicând răspândirea autoritarismului de la un centru de putere la sateliții săi, adică de la Rusia către teritoriile vecine cotochite. Din acest motiv, fostele republici sovietice au dus lipsă de condiții fundamentale care ar favoriza și promova dezvoltarea democratică, și în schimb s-au dovedit a fi purtătorii unei moșteniri și tradiții de control totalitar și guvernare imperalistă sovietică²⁷.

Datorită istoriei sale din ultimile câteva sute de ani, statele post-sovietice au reușit să acumuleze foarte puține urme istorice de statalitate. Izul slab de independență care l-au mai simțit după destrămarea Imperiului Rus nu le-a ajutat prea mult în ceea ce privește construirea unui stat. Această istorie specifică a contribuit la edificarea și consolidarea unei culturi de submisivitate în masă, de acceptare a soartei, pentru că maselor le lipsea memoria colectivă proaspătă despre rebeliuni reușite contra opresorilor. Și-apoi colectivizarea în masă la care au fost supuse fostele republici sovietice și caracterul specific al sistemului sovietic nu au permis dezvoltarea spiritului de inițiativă și calităților de individualism la oameni, ori aceste procese au fost inhibitate sever. Experiența istorică dată a avut o influență de proporții asupra culturii politice a populației în Moldova și alte foste republici ale URSS, păstrându-se destul de intactă și pînă în zilele noastre. Mai constatăm și momentul că elitele naționale, care de altfel joacă un rol-cheie în orice tranziție, nu s-au schimbat. Ele doar și-au modificat denumirea

27 Motyl, 2004

funcțiilor, transformându-se peste noapte din administratori regionali sovietici în elite naționale. Ca rezultat, unica diferență a acestor „noi” elite naționale este că nu primeau mai mult instrucții și ordine de la Moscova. Și chiar dacă se întâmpla că le primeau, aveau libertatea de a le ignora.

Prăbușirea neașteptată a Uniunii Sovietice a luat prin surprindere republicile unionale, practic, fără guvern eficient și competent în ceea ce privește promovarea politicii externe a unui stat. Ele au ajuns să fie conduse de elitele care au funcționat anterior, doar că se numeau administratori regionali interni, care nu aveau idei cum să implementeze și utilizeze instrumentele politicii externe ale unui stat, cum ar fi diplomația, armata și serviciile secrete. De fapt, vorbind în termenii lui M. Oakeshott, „oficiul autorității” era foarte necalificat să conducă un stat și nu avea un „aparat de putere” eficient și complet operațional²⁸.

Aceste idei explica, de fapt, motivul răspîndirii micro-managementului în cultura instituțională a statelor post-sovietice păstrată chiar și în zilele noastre²⁹. Evident că momentele descrise mai sus elucidează o frică a noilor elite naționale față de Rusia, a complexului lor de inferioritate față de Moscova și, în special, a preconcepției precum că statele tinere nu au șanse să reziste presiunii rusești. Am putea accepta că, doar în acest context, politica internă, normele și percepțiile existente în interior au influențat elitele și, consecutiv, comportamentul statelor în cadrul relațiilor internaționale. Noii lideri naționali nu s-au opus presiunii Moscovei avînd frică și, în cele mai multe cazuri, au răspuns la acestea pasiv sau au făcut concesii ușoare. Astfel, în loc să depună efort pentru consolidarea suveranității naționale, ei au contribuit la edificarea dependenței străine a statelor conduse de ei și a vulnerabilității lor față de Rusia.

28 Vezi Michael Oakeshott, 'The Vocabulary of a Modern European State,' *Political Studies*, Vol. 23 (iunie și septembrie 1977), 319-341, 409-414

29 Prin micro-management înțelegem stilul de management al conducătorilor de diferite nivele să observe și să controleze minuțios activitatea subordonaților sau angajaților săi, evitând delegarea deciziilor și discorajând inițiativa la conducătorii de nivel mai inferior. Pentru detalii vezi Wikipedia, <http://en.wikipedia.org/wiki/Micromanagement>

Moldova (ca de altfel Ucraina și Georgia) se confruntă cu provocări serioase în prezent, din cauza multiplexelor greșeli comise de conducerile sale în relațiile bilaterale cu Rusia. Moldova asemenea Georgiei este legată de obligațiuni pe marginea regiunii sale secesioniste, consemnate cu Rusia sub presiune. Ucraina, la fel, întâmpină dificultăți similare în legătură cu staționarea flotei ruse în Marea Neagră și statutul peninsulei Crimeea. Și totuși, acestea nu sunt unicele probleme serioase cu care aceste state se ciocnesc.

Generațiile din timpul URSS, care au obținut educație și experiență de viață în perioada sovietică, mai sunt în viață. Adică există mase impunătoare de oameni în Moldova și alte state post-sovietice identitatea culturală și politică a cărora este dominată de experiența lor sovietică. Limba rusă este cea mai populară limbă străină de comunicare, în special în Moldova și Ucraina, unde majoritatea populației o vorbește, indiferent dacă din necesitate sau deprindere. Atunci nu e de mirare faptul că mai există un sentiment de afiliere³⁰ în rîndul populației care locuiește pe teritoriile fostei Uniuni Sovietice.

Pe lîngă cele politice și economice, sunt foarte puternice legăturile culturale și sociale, edificate pe idei și gîndire comună sovietică. Acest fapt determină o altă variabilă influență care contribuie la consolidarea așa-numitei regiuni post-sovietice. Este o regiune reprezentată de o construcție socială care, după Alexander Murthy, este „neapărat ideologică și nici o explicație a individualității sau caracterului său nu poate fi completă, fără considerarea explicită a tipurilor de idei care s-au dezvoltat și susținut în legătură cu această regionalizare”³¹. Un exemplu concludent de influența a regionalismului în spațiul post-sovietic este concursul muzical „Eurovision”, unde juriul este reprezentat de oamenii simpli din diferite țări. A existat o critică, nu complet nefondată, că rezultatele concursului nu reflectă afit

30 David B. Knight, 'Identity and Territory: Geographical Perspectives on Nationalism and Regionalism,' *Annals of the Association of American Geographers*, Vol. 72, No. 4, (December 1982), pp. 518

31 Alexander B. Murphy, 'Regions as Social Constructs: the Gap Between Theory and Practice,' *Progress in Human Geography*, 1991, Vol. 15, No. 1, pp. 23-35

performanța artistică a participanților, cât preferințele politice ale oamenilor ce votează³².

Drept rezultat, există o mulțime de mecanisme care pot fi considerate și folosite de Rusia, în dependență de eficiența lor la influențarea opțiunilor politice ale liderilor statelor CSI. O dată cu extinderea Uniunii Europene, care și-a mișcat frontierele mai aproape de regiunea CSI, și plasarea subiectului securității energetice pe agenda politică a Occidentului, atât SUA, cât și UE și-au avansat prezența economică și politică în regiune. Pentru fostele state sovietice de la frontieră aceste schimbări constituie un aspect pozitiv, unele declarându-și intenția de a se integra în structurile Occidentale. O altă consecință nedorită însă este agravarea reacției Rusiei, care și-a sporit opoziția față de prezența Occidentului în CSI. Cu alte cuvinte, progresul dat a dus la o creștere calitativă și cantitativă a activităților și eforturilor Moscovei de consolidare a pozițiilor, instantaneu încercând să reducă influența SUA și UE.

Cu toate că SUA și Uniunea Europeană depun eforturi considerabile pentru a-și crește rolul în spațiul post-sovietic, valoarea acestuia continue să fie în dezavantaj față de cel deja consolidat de Rusia. Principalul argument în susținerea acestei idei este că ambii actori din Vest sunt doar la început de cale în edificarea legăturilor durabile cu statele din regiune. Aceste eforturi, cu timpul, pot chiar duce la evoluția lor în niște mecanisme de interconexiune puternice, provocând un format de integrare regională diferit.

Nu trebuie însă de ignorat faptul că Rusia deja și-a consolidat un mare număr de pîrgii, folosite pentru a submina eforturile guvernelor Moldovei, Ucrainei și Georgiei de a se integra în Occident. Cu alte cuvinte, pe cînd Vestul oferă acestor trei țări beneficii semnificative de cooperare, care însă vor fi

32 De exemplu, în timpul finalului Eurovision 2008, modul în care Rusia a luat cele mai înalte note (8, 10 și 12) corespund principiilor expuse de regionalism. A primit 12 puncte de la cetățenii a așa state ca Estonia, Latvia, Lituania, Belarus, Ucraina și Armenia; 10 puncte de la Moldova și Serbia și 8 puncte de la Georgia, Azerbaidjan și Montenegro. Această tendință s-a manifestat similar și în alți ani precedenți, precum și în cazurile câștigătorilor din alte state. Pentru detalii vezi pagina web Eurovision 2008 la <http://www.eurovision.tv/page/the-final-2008>

simțite în viitor, Rusia amenința foștii sateliți cu lipsirea de bunuri necesare pentru viața de toate zilele, chiar în momentul de față. Moscova a creat și continuă susținerea unei puternice interdependențe cu aceste state, inclusiv Moldova, de o natură pronunțat asimetrică. Ea se manifestă prin aceea că Rusia controlează fluxul comodităților esențiale și exploatează cu rea voință poziția de partner important de comerț, aplicînd o presiune asupra populației autohtone și, ca rezultat, asupra politicianilor. Rusia, de altfel, are posibilitatea de a amenința însăși esența funcționării suveranității Moldovei ca stat, susținînd structuri separatiste și provocînd mai multă tensiune etnică în statele-țintă³³. Totodată, printre elitele politice rusești pare să se fi consolidat opinia că țara lor nu va putea reveni în rolul de jucător mondial influent, fără a-și restabili controlul asupra foștilor sateliți. Și există tot mai mulți indicatori că această idee devine fundamentul scopurilor-cheie ale politicii externe a Kremlinului.

Un regionalism social construit și o interdependență asimetrică, care descriu relațiile Rusiei cu mulți dintre foștii ei sateliți, explică avantajele în influența pe care Moscova o are în cadrul CSI. Este nevoie de eforturi adiționale semnificative din partea statelor occidentale în contrabalansarea acestei influențe. Și, în momentul de față, nu pare verosimil ca UE și SUA, cu excepția unor cazuri răzlețe, să depună efort și resurse adiționale în acest sens. Mai mult ca atât, mulți din Occident sunt destul de sceptici în ceea ce privește posibilitatea confruntării eficiente a influenței Rusiei. În schimb ei o privesc mai degrabă ca pe un fenomen imposibil de diminuat, căci neavînd interese majore implicate, tind să accepte statutul existent.

Luînd în considerație că regionalismul și interdependența care reiese din structura relațiilor cu Rusia nu sunt fenomene ireversibile, ci, din contra, sunt procese construite social și posibil de contestat politic, acest fapt le des-

33 Rusia susține în Georgia două conflicte separatiste: în Abhazia și Osetia de Sud. În Moldova ea asigură suport regimului secesionist de la Tiraspol, atât cu resurse politice cât și financiare. Rusia practica delegarea în Moldova și Georgia a funcționarilor săi publici, pentru consultarea administrațiilor regiunilor separatiste. În Ucraina, Moscova pune gaz pe foc în cazul diviziunilor între ruși și ucraineni, exploatînd aceste diviziuni, fapt deosebit de bine vizibil în regiunea ucraineană Crimeea.

chide spre schimbare³⁴. Însă, pentru a reuși producerea schimbărilor, este nevoie de mai multă înțelegere profundă a avantajelor de care beneficiază Rusia în cadrul confruntării cu Occidentul, care poate lua forma unei competiții regionale. Următorul capitol va elucida modul în care Rusia exploatează factorul de regionalism.

Misterul influenței rusești

Să cercetăm primul criteriu care generează vulnerabilitatea Moldovei la influență externă. Pe timp ce recunoaștem influența unor alți jucători internaționali (SUA, UE, organizații internaționale), aceștia totuși sunt mult mai puțin motivați ca Rusia. Așa-numita „străinătate apropiată”³⁵ reprezintă topul priorităților politicii externe rusești, după cum a confirmat fostul președinte rus, Vladimir Putin. Și, dimpotrivă, eforturile Statelor Unite și ale Uniunii Europene sunt dispersate, variind în intensitate de la o țară post-sovietică la alta, iar toată această problemă este în coada listei priorităților politice ale lor. Drept rezultat, volumul resurselor delegate de Rusia depășește „calitativ” cu mult³⁶ pe cele folosite de Occident, în timp ce chiar și mizele Rusiei sunt mai mari.

Importanța mizelor într-un conflict atrage o atenție sporită în cadrul cercetărilor strategice din timpul Războiului Rece, care erau aplicate mai mult pentru a înțelege „relația dintre

34 Peter J. Katzestein citat în Edward D. Mansfield and Helen V. Milner, ‘The New Wave of Regionalism,’ *International Organization*, Vol.53, No.3, (vara 1999), pp. 591

35 Este o expresie destul de răspândită atât în cercurile academice rusești, cât și cele politice, descriind statele care au făcut parte din Uniunea Sovietică.

36 Ideea se referă la natura sistemelor politice a statelor examinate (Moldova, în primul rând), care duc lipsă de nivel necesar de balanțe și controale instituționale, fiind guvernate de elite corupte, care exploatează resursele statului în detrimentul cetățenilor. Pe când resursele oferite de Occident și organisme internaționale sunt orientate pentru dezvoltarea democratică și binele publicului etc., Rusia în Moldova cumpără elitele autohtone politice și economice, controlându-le și edificând mecanisme de dependență bazate pe interesele personale ale elitelor. Mai mult ca atât, aceste idei private sunt de o natură îndelungată, care și mai mult sporește abilitatea Rusiei de a manipula și controla elitele autohtone.

valoarea obiectivului tins și costurile implicate în atingerea acestuia”³⁷, fiind în special utile la dezvoltarea strategiilor de descurajare nucleară.

Vom folosi acest instrument analitic, pentru a înțelege mai bine de ce influența Rusiei în spațiul post-sovietic este cantitativ și calitativ mai mare. Cu toate că este percepută de multe state din regiune ca având semnificație negativă și, în contradictoriu, influența Occidentului este percepută ca pozitivă, totuși cea rusească este mai puternică. Motivul este simplu. Tocmai pentru că elitele rusești atrag o atenție atât de extraordinară rolului Rusiei în cadrul CSI, acest aspect a ridicat mizele pentru Rusia, drept rezultat atrăgând mai multe resurse, implicare și, în special, hotărâre. Pentru Rusia dominarea spațiului post-sovietic, inclusiv a Moldovei, este o chestie nu doar de reputație, ci și o condiție a supraviețuirii condiției numite de Kremlin „măreția Rusiei”. Și, în calitate de comparație similară, organizațiile internaționale au la fel mize mai mici în ce privește implicarea în Moldova, încât depun eforturi mult mai mici pentru a influența tranzițiile politice și economice. Încă un neajuns important este că acțiunile acestor actori, în afară de Rusia, sunt limitate de multiple constrângeri instituționale, dar și de dreptul internațional și național.

Multiplele legături edificate în timpul Uniunii Sovietice au supraviețuit, reprezentând un factor pivot, care și determină caracterul neconcurent al influenței ruse în spațiul post-sovietic. Concomitent, un număr semnificativ de legături vechi, de origine sovietică, atât în domeniul militar, cât și cel politic, economic, social și cultural mai sunt prezente. Ele s-au păstrat nu doar datorită dorinței Rusiei de a le menține, ci și, de cele mai multe ori, datorită lipsei de voință și interes din partea Occidentului în reorientarea acestor legături. Ca urmare, interacțiunea complexă a Moldovei și altor state din CSI cu Rusia este mult mai intensă decât cu actorii occidentali, fapt care plasează aceste țări într-o regiune geopolitică comună cu fosta metropolă. În concluzie, este necesar să recunoaștem, că avansarea

37 Kauffman citat în Vesna Danilovic, ‘The Sources of Threat Credibility in Extended Deterrence,’ *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 45, No. 3, (ianuarie 2001), p. 347

numărului și calității acestor interacțiuni in-traregionale cu statele CSI au reprezentat o prioritate înaltă pentru Rusia.

Modul în care a fost construită să funcționeze economia sovietică a făcut pentru Moscova aceste eforturi destul de simpliste. Sistemul economico-industrial sovietic a fost creat pentru a oferi roluri indispensabile republicilor sovietice. Toate republicile reprezentau elemente ale unei structuri economice comune, caracterizate prin ineficiență a performanței economice, dar și printr-o interdependență puternică, conectate prin rețele de aprovizionare cu energie și materie primă, fiecare dintre republici făcând contribuție la complexul militar-industrial sovietic, unele asigurând piese de schimb, altele asamblând produsele finite. De exemplu, dacă o submarină era construită la o uzină în Republica Sovietică Socialistă Federativă Rusia, apoi componentele necesare pentru aceasta erau obținute de la uzine din Moldova, Ucraina, Belarus și altele. O situație similară se crease și în sectorul industrial civil.

Este important de menționat faptul că printre primele obiecte industriale, procurate de guvernul rus în fostele republici sovietice prin intermediul companiilor controlate, au fost acele care contribuiau serios la complexul sovietic militar-industrial. Întreprinderea de construcție a mașinilor de stat rusă „Salyut”, care produce, pe lângă multe altele, și cele mai noi motoare pentru avioanele de vânătoare MIG și Sukhoy, a procurat în Moldova compania „Topaz” din Chișinău și uzina „Pribor” din Tighina, care, în perioada sovietică, lucrau pentru industria de apărare. În 2006, când relațiile între Rusia și Ucraina s-au tensionat, Moscova s-a retras din proiectul comun de construcție a avionului militar de transport An-70, asupra căruia lucrau împreună cu biroul de construcție aviatic ucrainean „Antonov”. Cu toate că motivul oficial invocat de ruși a fost acela că deja aveau un avion de transport de design propriu IL-76, refuzul de a continua cooperarea părea stranie, cu atât mai mult că ei se alăturaseră proiectului având deja acest avion. Mai mulți experți ruși au explicat pasul dat al guvernului rusesc prin faptul că Kievul începuse să preseze puternic direcția de cooperare cu NATO, precum și subiectul integrării Ucrainei în Alianță.

Vulnerabilitatea economiei Moldovei la șocurile externe, și anume la presiunile economice și comerciale ale Rusiei, a devenit evidentă în perioada 2005-2006, când Consiliul Securității Naționale rus împreună cu alte agenții guvernamentale ale Rusiei și Duma de Stat rusească au căzut de acord să apeleze la un „mecanism complex” de presiune contra Moldovei. Drept rezultat, Rusia a blocat importul produselor agricole și vinului din Moldova³⁸, ca mai apoi să facă același lucru cu vinurile și apa minerală georgiană³⁹. Rusia a avut scopuri bine determinate de a îngenunchea economiile acestor state, pentru a le face mai supuse și loiale sîe. Într-un interviu în 2008 al ministrului georgian de externe de pe atunci, Vano Merabishvili, acesta a declarat că, în timpul unei întâlniri neoficiale la Vena cu un șef de departament al Serviciului Federal de Securitate din Rusia, ultimul insistă că Georgia ar fi pierdut în urma embargoului rusesc în jurul la \$1 miliard. Evident, oficialul georgian dorise să sugereze, că embargoul Rusiei a fost o activitate punitivă de la bun început, insistînd în același timp că exporturile de vinuri ale țării sale în Rusia nu valorau mai mult de \$65 milioane⁴⁰.

Rusia, de asemenea, ocupă o poziție favorabilă de monopolist pe piața importurilor gazelor naturale de către Moldova, Ucraina și Georgia. Toate trei state sunt, mai mult sau mai puțin, dependente de gazul rusesc, Georgia asigurându-și un nivel nesemnificativ din rezerve proprii, iar Ucraina reușind să-și asigure din rezerve naționale circa 35% din necesitățile de gaz natural⁴¹. Infrastructura conductelor de gaz, rămasă din timpurile URSS, la fel joacă un rol esențial în această dependență față de Rusia, deoarece creează dificultăți adiționale foștilor sateliți în diversificarea sursele de alimentare cu gaz natural. Rusia a folosit fără scrupule și ezitare atare

38 New York Times, “A Russian ‘Wine Blockade’ against Georgia and Moldova,” 6 aprilie 2006, <http://www.nytimes.com/2006/04/06/world/europe/06russia.html>

39 BBC News, “Russia Banks Georgian Mineral Water,” 5 mai 2006, <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/4976304.stm>

40 Kommersant, “Georgian Interior Minister: Russia Pushing Abkhazia,” 28 mai 2008, http://www.kommersant.com/p896961/Russian-Georgian_relations/

41 The CIA World Factbook 2008, “Ukraine: Economy”, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html#Econ>

condiții, pentru a intensifica presiunea asupra acestor trei state, în diferite perioade. Conflictul gazelor cu Ucraina a reușit să obțină o publicitate mai mare în Occident, fapt explicat prin existența unei legături logice între „războiul gazelor” lansat de Rusia contra Ucrainei și poziția oficială ucraineană pro-europeană și pro-NATO, după schimbarea elitelor la Kiev ca urmare a „revoluției oranj”. La fel, sistarea exportului de gaz către Ucraina a afectat securitatea energetică a Europei⁴², ceea ce nu putea fi trecut cu vederea de către mass-media occidentală. Importanța pe care o acordă Ucrainei observatorii străini la fel pare să fi jucat un rol, rezultând în mediatizarea intensă a conflictului de gaze între Kiev și Moscova.

Nu mai puțin importantă este remarcarea faptului că, chiar dacă presiunea rusească a fost eficientă mai mult sau mai puțin în privința celor trei state, ea a eșuat în cazul Azerbaidjanului. În decembrie 2006, monopolistul de stat rus „Gazprom” a ridicat prețul gazului pentru Bacu de două ori, drept răspuns la inițiativa Azerbaidjanului de a livra gaz către Georgia, astfel diminuând presiunea economică rusească asupra Tbilisi. Ca reacție de răspuns, Bacu a refuzat totalmente cumpărarea gazului rusec⁴³. Mai mult ca atât, Azerbaidjanul a lansat singur ofensiva, stopînd exportul petrolului către Rusia prin conducta Bacu-Novorossiysk, invocînd că ar avea nevoie de petrol pentru alimentarea centralelor electrice naționale, care anterior lucrau pe gaz rusec. Acest caz a devenit descriptiv, avînd în vedere modalitatea diferită cum sunt plasate statele post-sovietice în ceea ce privește vulnerabilitatea și dependența străină față de Rusia. La fel, cazul sugerează faptul, că dacă Occidentul ar susține Moldova și alte state în diminuarea efectelor presiunii complexe rusești, apoi această presiune ar fi mai puțin eficientă, ceea ce ar oferi statelor post-sovietice o marjă mai largă de manevră în politica externă.

42 The Guardian, “Russia Turns off Supplies to Ukraine in Payment Row, and EU Feels the Chill,” 2 ianuarie 2006, <http://www.guardian.co.uk/world/2006/jan/02/russia.ukraine>. Pentru mai multe detalii vezi Jonathan Stern “The Russian-Ukrainian Gas Crisis of January 2006”, Oxford Institute for Energy Studies, 16 ianuarie 2006, http://www.oxfordenergy.org/pdfs/comment_0106.pdf

43 Eurasianet.org, “Russian Ties with Azerbaijan Reach New Lows,” 25 ianuarie 2007, <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav012507.shtml>

Și totuși, în afară de accentul pe interacțiunea economică, în Moldova (și Ucraina) mai există și problema semnificativă ce ține de percepția conexiunii cu Rusia prin intermediul unei identități comune. Nucleul maselor ce dețin această percepție este alcătuită din cetățeni de etnie rusă sau cei care au fost subiecții educării și îndoctrinării sovietice. Ațît în Moldova, cît și în Ucraina acest masiv de public constituie o parte impunătoare din numărul total al populației. Cu toate că influența acestui factor este în decreștere pe măsură ce are loc schimbul generațiilor, influența lui totuși este o realitate puternică, care nu poate fi ignorată. Mulți cetățeni cu rădăcini ruse din statele post-sovietice au o loialitate pronunțată față de Rusia, chiar dacă dețin cetățenii diferite. Ei se atașează emoțional de ea, preferînd să se considere o parte a ceea ce ei percep drept o Rusie în renaștere, mare, puternică și influentă în relațiile internaționale.

Atașamentul dat este foarte puternic la cei care nu vorbesc altă limbă decît rusa. Bariera lingvistică nu le permite utilizarea unor surse alternative de informație, diferite decît sursele în limba rusă. Drept rezultat, ei primesc o analiză unilaterală a evenimentelor curente, într-un spațiu informațional complet dominat de organe mass-media controlate de Guvernul Rusiei. Totodată, mass-media rusească are o influență puternică nu numai în Ucraina și Moldova, ci și în alte republici post-sovietice. Și această influență este extrem de mare în regiunile separatiste ale Moldovei și Georgiei. Serviciile secrete ale Tiraspolului blochează accesul presei de la Chișinău pe malul stîng și folosește echipament sovietic pentru a bruiia transmisiile mass-media electronice din partea dreaptă a Nistrului.⁴⁴

În același timp, majoritatea populației din spațiul post-sovietic își mai primesc noutățile prin intermediul mass-mediei electronice. Mass-media „nouă”, pe Internet, este mai populară în rîndul tinerei generații și populației de la orașe, care lucrează în sectorul public

44 Anul trecut, canalul de televiziune NIT, care practică o politică editorială în favoarea PCRM, a primit permisiunea să difuzeze prin cablu în Transnistria. Acest fapt reprezenta o nouă dezvoltare în procesul de soluționare a conflictului și în relațiile moldo-ruse, sugerînd că Transnistria ar putea fi readusă sub controlul administrativ al Chișinăului, dacă anumite condiții ale sale vor fi onorate de conducerea Moldovei. Pentru detalii, vezi capitolul pe Moldova.

și în sectorul privat mai bine plătite. Însă chiar și pe Internet, sursele de informare ruse sunt preferate, din motivul cunoașterii limbii și pentru că acestea oferă o acoperire largă și detaliată a evenimentelor pe tot spațiul CSI. În timp ce mass-media occidentală asigură o acoperire a statelor CSI cu noutăți adaptate pentru necesitățile publicului propriu, mass-media controlată de Guvernul Rus asigură populației locale noutăți autohtone în limba rusă, prin numeroasele birouri locale ale agențiilor sale de informații, angajând și un număr mare de corespondenți locali. Din acest motiv, noutățile ruse au rezonanță mai mare la populația locală decât noutățile produse de agențiile occidentale, nu doar pentru că sunt realizate cu utilizarea unor polit-tehnologii⁴⁵, dar și pentru atrag atenție culturilor autohtone care sunt dominate de moștenirea culturală comună sovietică.

Făcînd un bilanț, trebuie de remarcat faptul că eficacitatea capacității Rusiei de a pune presiune și a influența opțiunile politice ale Moldovei (mai puțin ale Ucrainei și Georgiei) reiese din dependența sistemică a Chișinăului față de Moscova. Și, chiar dacă deseori se compară volumul comerțului extern cu Rusia și cu statele occidentale, încercînd a evalua valoarea dependenței economice a Moldovei, această abordare nu este cea mai exactă. Făcînd o paralelă cu descrierea interdependenței oferite de Keohane și Nye, efectele tranzacției într-o relație economico-comercială vor varia bazîndu-se pe constrîngerile sau costurile asociate cu acestea⁴⁶. Deci, chiar dacă Moldova poate supraviețui fără un șir de produse sau tranzacții realizate în relațiile comerciale cu Occidentul, ea se va confrunta cu costuri politice și economice extrem de înalte, în cazul în care pe timp de iarnă i se va sista livrarea gazelor naturale. Mai mult ca atît, mai există un număr de mecanisme subtile pe care Rusia obișnuiește

45 Pentru o descriere excelentă a tehnologiilor politice folosite de elitele rusești pentru manipularea și modificarea opiniei publice, vezi Andrew Wilson, *Virtual Politics: Faking Democracy in the Post-Soviet World*, (New Heaven and London: Yale University Press, 2005). Chiar dacă autorul se referă la folosirea acestor tehnologii în alegeri, ele la fel sunt folosite zi de zi de către mass-media controlate de Kremlin, pentru a promova opinii oficiale ale Guvernului rus, sau pentru a-i discredită oponenții atît în Rusia, cît și peste hotare.

46 Robert O. Keohane and Joseph S. Nye, *Power and Interdependence*, (Longman, 2000, 3rd Ed.), p.8

să le folosească pentru a controla elitele naționale ale Moldovei, dar și ale Ucrainei și Georgiei. Aceste mecanisme vor fi evaluate aparte în capitolul care va descrie agresiunea indirectă.

Oponenții ar putea afirma că Uniunea Europeană de asemenea a lansat un număr de mecanisme pentru a-și consolida capacitatea de influență în statele pe care le examinăm. Printre acestea, Moldova beneficiază de pe urma acordului Politicii Europene de Vecinătate⁴⁷, acorduri preferențiale de comerț (GNP plus și preferințe de comerț autonome), inclusiv de acordul privind facilitarea vizelor. Toate aceste mecanisme sunt însă de curînd, care nu au atins încă nici pe departe marja la care sunt capabile să balanseze influența Rusiei în statele în care au fost lansate. O altă problemă este că aceste mecanisme sunt foarte largi în scop, incluzînd chiar și țările bazinului mediteranean (ENP)⁴⁸; acordurile de comerț solicită un șir de cerințe, care vor necesita timp și resurse din partea oamenilor de afaceri autohtoni în a se conforma la ele, și apoi va dura pînă vor pătrunde pe piețele noi de desfacere europene; iar acordul cu vizele, similar celorlalte preferințe, conține o serie de neajunsuri care îi diminuează mult efectele pozitive.

Apoi, UE nu are un format sau mecanism de evaluare eficient pentru determinarea calității funcționării programelor și inițiativelor pe care le-a lansat în statele post-sovietice. La prima vedere, intențiile din spatele acestor inițiative sunt bune, rezultatele lor însă lasă mult de dorit. Un exemplu grăitor în acest sens este articolul publicat în ianuarie 2008 de Igor Boțan, director executiv al uneia dintre instituțiile societății civile din Moldova, asociația „Adept”. Acesta și-a exprimat dezamăgirea în legătură cu modul în care funcționează Centrul Comun de Vize al UE din Moldova și procedurile excesive, sau chiar unele umiltoare, ale acestuia⁴⁹.

47 Pentru detalii despre ENP, vezi pagina Comisiei Europene pe http://ec.europa.eu/world/enp/policy_en.htm

48 Acest lucru posibil să fie soluționat o dată cu începerea efectelor inițiativei „Parteneriatului estic”, însă la moment este prematur să facem oricare concluzii în acest sens.

49 Igor Boțan, ‘Visa Facilitation Agreement: Beer for Members of Trade Unions Only?!’, *Asociația pentru democrație participativă ‘Adept’*, 30 ianuarie 2008, <http://www.e-democracy.md/en/comments/political/20080130>

La fel, inițiativa Parteneriatului Estic, lansată recent la Praga de către Uniunea Europeană, creează impresia că UE începe să acorde o atenție mai mare unor state post-sovietice. Această programă ar putea da roade doar după câțiva ani, dacă dirijată eficient, însă actualmente există doar pe hîrtie. Totodată, fondurile alocate în cadrul inițiativei pentru cele șase state la Est de UE sunt simbolice. Se creează impresia că inițiativa a mers după inerție, urmînd propunerile Poloniei și Suediei, și a fost acceptată mai mult din solidaritate și datorită conjuncturii favorabile de moment, însă suferă deja de pe urma lipsei de entuziasm la unii membri importanți ai UE. Aceste tendințe pesimiste au fost elucidate destul de abil de către presa europeană⁵⁰.

La final, în Moldova sunt în special elitele care beneficiază de facilitările oferite de UE. Aceste oferte ale Uniunii Europene afectează semnificativ factorul regionalismului despre care am vorbit mai sus, pentru că cetățenii simpli sunt impuși să facă alegerea anecdotică dintre vrabia din mîină și cioara de pe gard. Următorul capitol va reda mai detaliat cazul Moldovei, oferind amănunte privind procesul de tranziție, vulnerabilitățile, precum și alți factori care facilitează influența externă a Rusiei asupra alegerilor politice a conducerii de la Chișinău.

50 Vezi revista presei Euro|topics Press Review, "New Friends to the East," 6 May 2009, http://www.eurotopics.net/en/presseschau/archiv/archiv_results/archiv_article/DOSSIER49929-New-friends-to-the-east

CAZUL MOLDOVEI

Natura tranziției post-sovietice

După cum s-a menționat mai sus, studiul tinde în primul rând să elucideze tehnicile de agresiune indirectă folosite de Rusia în spațiul ex-sovietic. Astfel, exemplul Moldovei este unul descriptiv, în mare măsură și pentru alte țări, așa ca Ucraina sau Georgia. Instrumentele și tehnicile folosite de Rusia sunt destul de similare de la un stat post-sovietic la altul. Examinând cazul Moldovei, vom putea însă elucida și particularitățile tranziției sale post-sovietice, ceea ce este util pentru a-i înțelege vulnerabilitățile la presiunile externe. Exemplul Moldovei este unul reușit în calitate de model al influenței rusești – corespunde modelului analitic al unei țări care și-a declarat intenția de integrare cu Occidentul și, în același timp, este una din țările cu cele mai sporit nivel de vulnerabilitate la presiunea Rusiei. Dintre cele trei țări menționate în repetate rânduri, Moldova pare a fi cea mai vulnerabilă, ceea ce ne permite să observăm mai bine complexul de instrumente ale agresiunii indirecte folosite de Federația Rusă contra foștilor săi sateliți.

Studiul nu va fi primul care insistă că statele ce fac parte din CSI nu au reușit să atingă un nivel avansat de tranziție democratică. Prin această afirmație nu urmărim scopul doar de a indica că nu se observă rezultate vizibile ale acestui proces. Cele trei trepte ale procesului de democratizare, care includ liberalizarea regimurilor autoritare, tranziția prin alegeri pluri-partide și consolidarea ei prin întărirea instituțiilor și culturii democratice⁵¹, de fapt nu au avut loc în spațiul CSI, dacă să fim exigenți în evaluare. Acceptând ideea că tranziția este un drum deschis și un proces care poate suferi atât progres, cât și regres, totuși

51 Charles Krupnick, 'Expecting More From Democracy in Central and Eastern Europe,' *The Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations*, vară/toamna 2005, p.150

există o precondiție care denotă că inițial ar trebui să existe o voință, o cerere sau, dacă se dorește, o realizare din partea populației asupra necesității anumitor reforme fără întârziere. Deci trebuie de înțeles că, pentru demararea unei tranziții și progresului ei de succes, este nevoie de o presiune din partea maselor asupra elitelor, care și furnizează impulsul acestor elite de a promova reforme democratice. În cazul în care nu este nici o presiune de jos, iar elitele nu simt tensiunea și dorința maselor pentru schimbări, ei vor simți mai puțină necesitate de a se mișca înainte promovând schimbarea și nu vor dori să destabilizeze status quo-ul care, de fapt, le convine. Tendința de a rezista schimbărilor este în special pronunțată atunci când elitele vechi (sovietice) rămân la putere și mențin legături cu trecutul lor comunist. Anterior în text, în capitolul pe regionalism și interdependență, acest moment a fost adresat în calitate de proces dominant în spațiul CSI.

Adică, lucrarea insistă că Moldova în procesul său de tranziție nu a trecut nici de primul nivel, care indică necesitatea de liberalizare a regimurilor autoritare. În Moldova a avut loc o trecere de la un regim totalitar la unul autoritar, care a fost însoțit de tendințe sporadice, inconsistente și nesustținute ale unor alegeri relativ pluraliste. Acest lucru a fost posibil, din motivul că s-au creat condiții pentru o competiție între câteva segmente ale elitelor vechi comuniste, relativ egale în putere, care niciodată nu au lăsat încercarea de a manipula alegerile în scopuri proprii. Și când un segment al acestor elite a destabilizat balanța de putere în 2001, el a consolidat caracterul sistemului autoritar al țării, care se conturase într-o formă subtilă, generând un regres democratic evident și inhibând oricare posibilă dezvoltare și consolidare a instituțiilor democratice ale statului.

Statele post-sovietice au fost create în perioada de destrămare a Uniunii Sovietice. În

contrast în statele Europei Centrale tranziția s-a inițiat în rezultatul eforturilor acestor țări de a se debarasa de sistemele comuniste, pe când în statele post-sovietice motivul dat a fost practic non-existent⁵². Destrămarea URSS a avut loc pe valurile naționalismului în fostele republici unionale, iar revoltele aveau la bază simțul umilinței pentru exploatarea de către Rusia. De fapt, revoltele erau direcționate nu atât contra sistemului comunist, cât contra Rusiei. Și totuși, naționalismul nu a fost un simț adânc înrădăcinat, dar o obsesie mentală temporară, instigată și susținută în republici de așa-numitele mișcări „fronturi populare”. Iar aceste fronturi, după mărturiile fostului Secretar al Partidului Comunist al RSS Letonia, Boris Pugo⁵³, erau create în republicile unionale de autoritățile URSS la sfârșitul anilor 80, pentru a susține politica de restructurare a lui Mihail Gorbacev. Treptat, nomenclatura de partid în republicile unionale a exploatat și direcționat mișcările naționaliste pentru a obține suportul maselor în confruntarea pe care o susțineau în scopul obținerii independenței față de autoritățile centrale de la Moscova. Adică, imperiul sovietic s-a prăbușit de facto din motivul rebeliunii elitelor de partid republicane contra funcționarilor

52 Statele baltice par să reprezinte în mode evident un caz diferit, atât din motivul că în mod semnificativ ele și-au schimbat pe mulți dintre funcționarii săi comuniști de la putere, cât și datorită experienței sale istorice specifice. Aceasta a fost diferită de experiența istorică a celor trei state pe care le examinăm, căci, chiar în perioada sovietică, republicile baltice erau considerate cazuri aparte, păstrând izul culturii occidentale, creat în baza unei experiențe regionale diferite. La fel, după prăbușirea URSS, balticii au fost unele republici sovietice să primească un suport și asistență atât de la organizații și intense din partea Occidentului, în special din partea țărilor nordice. Această asistență a propagat eforturile elitelor naționale necomuniste de a promova tranziția democratică. Un alt aspect demn de atenție este faptul că nici unul din statele baltice nu este dominat de religia creștină ortodoxă, ce le deosebește de Moldova, Ucraina și Georgia.

53 Cîteva surse online au insistat că ziarul leton „Telegraph” a prezentat declarația lui Boris Pugo, precum că Frontul popular leton a fost creat „să consolideze perestroika în Letonia”. Vezi Kompromat.lv, „KGB v smokinge po-daugavpilski”, 25 November 2004, <http://www.kompromat.lv/index.php?docid=readn&id=1353> precum și D.Minzarari, S. Niculin and V. Solovyov, „Roli Rossiskoy Federatsii v uregulirovanii pridnestrovskogo konflikta. Chast' I: Upadok SSSR i zagovor tsentra,” Eurasianhome.org, 4 April 2007, <http://www.eurasianhome.org/xml/t/expert.xml?lang=en&nic=expert&pid=1031>

aparaturii central de partid din Moscova. În suportul acestei idei vorbește și faptul că sentimentele naționaliste în Moldova și alte state post-sovietice s-au stins cu timpul, menținându-se doar în forme nepronunțate, afectând mai mult grupe marginale de radicaliști. Deja începînd cu anii 90, în Moldova partidele care promovau o agendă cu caracter naționalist nu obțineau mai mult de 9% din voturi în alegerile generale.

Pentru a explica succesul tranzițiilor, mulți experți tind să dea preferință teoriilor elit-centrice, adică plasînd elitele în calitate de motor al schimbărilor de tranziție. Avînd cazul nostru în care elitele vechi, comuniste locale au rămas la putere și n-au experimentat o presiune puternică de jos pentru promovarea tranziției democratice, ele au preferat să mențină status quo-ul. În același timp, balanța de putere pe arena internă a fost mereu într-o măsură sau alta în favoarea acestora, în comparație cu posibiii competitori. Adică, comuniștii nu au fost nevoiți să facă concesii, sau să ofere cedări superficiale posibilibilor adversari politici autohtoni. Astfel de situație, de regulă, generează în regim autocratic sau, în rarele cazuri cînd presiunea adversarilor era mai puternică, în regim neconsolidat și instabil⁵⁴, definit în variate lucrări ca „democrație parțială”, „protodemocrație”, „democrație iliberală”⁵⁵, „democrație de fațadă” sau, mai recent, „dublor al democrației” și „democrație direcționată”⁵⁶, toate avînd de fapt puțin în comun cu un adevărat sistem democratic.

Să privim la fapte. După destrămarea Uniunii Sovietice, Mircea Snegur a fost cel care a stat la putere în Moldova. Pînă la 1989 el a fost Secretarul Comitetului Central al Partidului Comunist (CCPC) din Moldova sovietică, iar apoi Președintele Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM, înainte de a deveni primul președinte moldovean⁵⁷.

54 Michael McFaul 1963-, ‘The Fourth Wave of Democracy and Dictatorship: Noncooperative Transitions in the Postcommunist World,’ *World Politics*, Vol. 54, No. 2 (ianuarie 2002), pp. 212-244.

55 Fareed Zakaria, ‘The Rise of Illiberal Democracies,’ *Foreign Affairs*, noiembrie/decembrie 1997, <http://www.foreignaffairs.org/19971101faessay3809/fareed-zakaria/the-rise-of-illiberal-democracy.html>

56 Ivan Krastev, ‘Democracy’s “Doubles”,’ *Journal of Democracy*, Vol. 17, No. 2, aprilie 2006, pp. 52-62

57 Pînă la 1989 el practic a condus pe linia Partidului Comunist al URSS Republica Sovietică Socialistă

Snegur a fost schimbat la funcția de președinte în 1996 de către Petru Lucinschi, care inițial a lucrat pentru Comitetul Central al Partidului Comunist din Tadjichistan, iar la revenirea în Moldova în 1989 a devenit Secretarul CCPC din Moldova, ca apoi, în 1991, plecând la Moscova să petreacă ultimii ani ai Uniunii Sovietice lucrând la CCPC al URSS⁵⁸.

Lucinschi a fost urmat la funcția de președinte al Republicii Moldova de către Vladimir Voronin, care, în ultimii ani ai Uniunii Sovietice, a fost ministru al afacerilor interne al Republicii Sovietice Socialiste Moldovenească, ca apoi în 1991 să absolvească Academia Ministerului de Interne al URSS. Scurt timp după aceasta, în 1993, Voronin devine co-președinte al comitetului organizațional care intenționa crearea Partidului Comunist în Moldova deja independentă (PCRM). Apoi, în 1994, el a fost ales drept secretar al PCRM, ca în 1998 să devină membrul al parlamentului RM⁵⁹. Vladimir Voronin a fost ales președinte al Republicii Moldova în 2001, după ce Lucinschi a dizolvat parlamentul, și apoi a fost reales la funcția de președinte în 2005.

Dezvoltări similare observăm și în Ucraina, unde Leonid Kravciuk, un fost membru al Politbiroului ucrainean, a fost înlocuit la funcția de președinte de către Leonid Kuchma, care, la rândul său, fusese pe timpuri un funcționar înalt în aparatul Partidului Comunist al URSS și, la fel, a servit două termene de președinte. Experiență similară a avut Georgia, cu președintele Șevardnadze.

Revenind la cazul Moldovei, este necesar să nu ignorăm semnificația faptului că un partid purtând numele de „comunist” a câștigat 40 de mandate din cele 101 în Parlamentul moldovenesc în 1998, scurt timp după ce acest partid a fost creat. Apoi, în 2001, același partid a luat 71 de locuri din 101 pentru Parlamentul Republicii Moldova, ce este extrem de sugestiv.

Moldovenească. Vezi Wikipedia http://en.wikipedia.org/wiki/Mircea_Snegur.

58 Pentru detalii, Wikipedia http://en.wikipedia.org/wiki/Petru_Lucinschi

59 Vezi Wikipedia http://en.wikipedia.org/wiki/Vladimir_Voronin

Discreditarea valorilor liberale

Din motivul interesului slab al Occidentului față de Moldova și față de conflictul din regiunea ei estică, care mai implică și declaratele interese strategice ale Rusiei, o astfel de abordare nu a permis implicarea mai puternică a actorilor occidentali. Iar lipsa acestei implicări a prevenit crearea unui impuls pentru procesul de tranziție democratică al Moldovei, așa cum s-a întâmplat în statele baltice. Tendința continuă la o scară largă pînă în zilele de astăzi. Moldova primește semnificativ mai puțină atenție decât obțin așa state post-sovietice ca Ucraina și Georgia. Acest fapt se observă atât la nivel de politici oficiale, cît și în cadrul publicului din statele occidentale, care este informat de mass-media locală. În 2006, cînd Rusia a oprit complet furnizarea de gaze naturale către Ucraina și Moldova, ultima a primit mai puțină atenție atât din partea presei din Occident, cît și în dialogurile politice ce au urmat. Evident, acest fapt se explică prin argumente obiective, cum ar fi faptul că suspendarea transportului de gaz către Ucraina a afectat și unele state-membre ale UE, din motivul că presiunea gazului în gazele lor a scăzut. Și totuși, mai există și o mulțime de factori subiectivi, care determină plasaarea temei Moldovei considerabil mai jos pe agenda politicii externe a Statelor Unite și Uniunii Europene. Moldova, în opinia lor, este mai puțin importantă, pentru că are un teritoriu mai mic ca al Ucrainei și nu joacă un rol strategic similar cu cel al Georgiei în Caucaz. Prin urmare, anume acest tip de logică contribuie definitiv la structurarea politicii externe a statelor occidentale față de Moldova.

Și din potrivă, Chișinăul primește mult mai multă atenție din partea Moscovei, unde există actori politici care sunt ferm convinși că Moldova este un stat-pivot⁶⁰ în lupta pentru

60 Originea conceptului de stat-pivot poate fi urmărită pînă la geograful englez Sir Halford Mackinder. În linii generale, acesta descrie o țară care, în lumina diferitor factori, temporari sau permanenți, este capabilă să „determine soarta regiunii dar și să afecteze stabilitatea regională”, - vezi Robert S. Chase, Emily B. Hill, Paul Kennedy, ‘Pivotal States and U.S. Strategy,’ *Foreign Affairs*, (January/February 1996), volumul 75, No. 1, p. 33

păstrarea influenței Rusiei în partea de Vest a CSI. Ideea este că, dacă Rusia pierde Moldova, atunci încet va pierde și abilitatea de a influența Ucraina. Politicienii influenți ruși consideră că Moldova are o poziție-cheie pentru proiectarea puterii și influenței în Europa de Sud-Est și Balcani⁶¹, folosind-o pe care va putea pune mai multă presiune asupra Occidentului, forțându-l să se retragă din CSI. Moldova este de asemenea considerată favorabil plasată, pentru a pune presiune asupra Ucrainei, deoarece reprezintă o extindere naturală a „centurii” pro-rusești în regiune, care înconjoară Ucraina. Această „centură” începe în zonele estice ale Ucrainei, la frontiera cu Rusia, mergând spre sud, învăluind Ucraina în Crimeea, și apoi ridicându-se spre Vest prin regiunea Odesa. Transnistria, în viziunea strategilor ruși, este o continuare cultural-geografică a acestei fișii de regiuni pro-ruse. Și, la fel, din regiunea transnistreană a Moldovei, care este controlată de Kremlin, se pot exporta tendințe separatiste și pro-ruse în regiunile Ucrainei, care simt mai puțin atașament față de Kiev, cum este de exemplu regiunea Odesa.

Aceste percepții sunt parțial împărțite de mulți politicieni ucraineni, care privesc existența Transnistriei secesioniste drept un pericol continuu la adresa Ucrainei, din motivul potențialului de conflict înalt pe care ea îl poate exporta în afară. Este oarecum dificilă analiza naturii pericolului pe care l-ar prezenta pentru Ucraina o Moldova „transnistrizată”, adică devenită țară-satelit a Rusiei. Să nu uităm însă eforturile insistente de veacuri ale Rusiei pentru obținerea accesului la Marea Neagră și care, deocamdată, se află în mâinile Ucrainei. Mai mult ca atât, Kievul mereu face aluzii la nedorința sa de a extinde acordul care determină staționarea Flotei Ruse în Marea Neagră, și care urmează să expire în 2017. Este fără îndoială că Rusia nu va abandona ideea de a avea prezență militară în Marea Neagră, în cazul când Ucraina continuă să fie divizată în jumătate pe linii politice și culturale, este de așteptat ca Moldova, în calitate de satelit al Rusiei, s-ar fi potrivit per-

61 Interviu cu general-colonelul rus Leonid Ivashov, material colectat pentru scrierea părții a treia, finală (în rusă) a seriei de articole „Rolul Federației Ruse în conflictul transnistrean”, Eurasianhome.org, 11 mai 2007, <http://www.eurasianhome.org/xml/t/expert.xml?lang=ru&nic=expert&pid=1077>

fect în ecuația scrisă de strategii ruși. Rusia își va activa eforturile pentru a convinge Ucraina să accepte staționarea flotei militare ruse în Marea Neagră.

Forma și intensitatea acestor eforturi ar putea fi evaluate în perspectivă comparativă cu evenimentele care au precedat războiul ru-so-georgian. Astfel, un avion de vânătoare al Rusiei a doborât un aparat nepilotat de cercetare georgian asupra Abhaziei, trupele militare de căi ferate ale Rusiei au fost deplasate pe teritoriul Abhaziei, iar Rusia, pentru prima dată în istoria conflictelor post-sovietice, a recunoscut că avioanele sale de asalt au violat spațiul aerian al Georgiei. După aceste incidente desfășurate cu o creștere în intensitate, a fost declanșat un război între Rusia și Georgia.

În cazul Moldovei deja există indicatori că Transnistria este un factor folosit de Rusia pentru proiectarea influenței și presiunii în Ucraina. Astfel, organizația de tineret „Prorîv”,⁶² creată și finanțată de Kremlin inițial în regiunea secesionistă din estul Republicii Moldova, și-a deschis filiale în Crimeea ucraineană. „Prorîv” a devenit foarte activ în promovarea ideilor separatismului transnistrean, precum și a ideilor naționaliste rusești.

Politica externă agresivă în creștere a Federației Ruse în spațiul post-sovietic s-a dezvoltat drept răspuns la ceea ce elitele de la Kremlin percep ca implicare a Occidentului în fostele republici sovietice. Anterior, Moscova prefera să mențină un status quo de influență puternică dar oarecum pasivă, când foștii sateliți erau mai mult sau mai puțin vulnerabili presiunii străine rusești. Însă conducerea Rusiei a devenit neliniștită din cauza creșterii activității Occidentului în aria fostei URSS, ceea ce ar putea să le destrame planurile,

62 ‘Prorîv’ este o organizație de tineret creată în Transnistria de către autoritățile secesioniste, prin intermediul KGB-ului de la Tiraspol, cu ajutorul profesionist și suportul financiar al Moscovei. Organizația are drept scop promovarea ideilor pro-rusești printre tineretul local, și prevenirea revoluțiilor „color” în regiune. Modest Kolerov, care a condus Departamentul pentru relații intra-regionale și culturale cu țările străine [*Upravlenie prezidenta RF po mejregionalnym i kulturnym sveazyam s zarubejnymi stranami*] a Administrației Președintelui Rusiei, a fost responsabil de asistența proiectului (inclusiv financiară) a astfel de organizații precum este „Prorîv” pe tot spațiul post-sovietic.

consolidând capacitățile foștilor săi sateliți de a face alegeri și politici independente de Moscova. Drept rezultat, s-a creat un fenomen care poate fi descris din punctul de vedere al Moscovei drept o confruntare pentru influență în fostele republici sovietice între Rusia și Occident. Iar cheia succesului în această confruntare constă în nivelul de implicare și de interes al celor doi actori puternici. Și, la moment, Rusia pare să fie atât mai interesată, cât și mai puternic implicată în spațiul post-sovietic, decît sunt Statele Unite și Uniunea Europeană.

Din perspectiva statelor post-sovietice care tind să fie mai independente de Moscova (și GUAM este un exemplu a astfel de state), subsistemul regional în care ele se află demonstrează tot mai puternic calitățile unei competiții bipolare. Pe cînd acest grup de state percepe Occidentul ca o forță mai benignă, ele văd în Rusia o forță mai puțin prietenoasă, dacă nu chiar ostilă, deoarece Moscova suportă și menține tendințe secesioniste pe teritoriile lor.

Și totuși, pe de o parte ele confruntă Rusia, care pare să dezvolte o poziție de revanșă și tinde să își avanseze influența în relațiile internaționale prin recăpătarea controlului asupra foștilor săi sateliți. Pe altă parte, ele interacționează cu Statele Unite și Uniunea Europeană, care au interese și priorități deferite în spațiul numit CSI. Statele Unite au interese care par a fi de lungă durată, încercînd să limiteze avantajele strategice pe care Rusia ar putea să le obțină prin controlul Ucrainei și Caucazului. UE însă pare a fi mai mult interesată de a-și securiza o vecinătate stabilă, în același timp tolerînd un nivel de control al Rusiei asupra statelor de la frontierele sale estice, pe măsură ce acest control nu afectează status quo-ul creat. UE este handicapată de constrîngerile instituționale majore, care sunt exprimate prin interesul unor țări-membre ale UE de a menține relații lucrative cu Rusia, țară care joacă un rol-cheie în aprovizionarea lor cu resurse energetice. Anume aceste detalii și explică în termenii școlii realismului de ce unele state post-sovietice au beneficiat de suport mai considerabil din partea Occidentului în comparație cu Moldova.

Moldova e forțată să treacă de partea cîștigătoare

Politicienii moldoveni influenți deja s-au confruntat cu dezamăgiri în acest sens, cînd în ultimii cîțiva ani în repetate rînduri li s-a refuzat un suport politic substanțial din partea partenerilor occidentali. Aceasta s-a manifestat foarte vizibil în problema conflictului transnistrean, în timpul sistării furnizării gazelor naturale și energiei electrice de către Moscova și în picul conflictului cu Rusia, cînd aceasta a blocat importul vinurilor și altor produse agricole din Moldova.

Aceste cazuri și multe altele au descurajat liderii moldoveni, subminînd speranțele și credința în dorința Occidentului de a ajuta Moldova să reziste presiunii Rusiei. Mai mult ca atât, ignoranța partenerilor din Vest a forțat conducerea de la Chișinău să caute alte căi de soluționare a conflictelor cu Moscova.

Desigur, suportul parțial redus al Occidentului către Moldova poate fi explicat prin așa factori ca înțelegerea slabă a modului de funcționare a organismelor occidentale, comunicarea insuficientă și constrîngerile de natură sistemică precum este intoleranța Partidului Comunist din Republica Moldova față de ideea edificării unei balanțe instituționale sănătoase în Moldova⁶³. Însă, pe lîngă motivul că Moldova nu este percepută drept o țară importantă pentru interesele occidentale, analiștii locali mai consideră că UE a încercat să se distanțeze de cele mai „sensibile” aspecte ale relațiilor moldo-ruse, din frica că Chișinăul ar putea încerca să-și soluționeze toate problemele pe contul UE, apelînd la ceea ce, în discursul politic în Occident, este cunoscut ca *buck-passing*⁶⁴.

Astfel, analizele și considerentele date au avut

63 Vezi Dumitru Mînzari, ‘EU-Moldova Action Plan: An Unfinished Task or a Complete Failure,’ *Discussion Paper no. 2*, IDIS „Viitorul”, ianuarie-iulie 2008, http://www.pasos.org/content/download/40268/158643/file/DP2_EU-Moldova_Action_Plan.pdf.

64 În text folosesc definiția de *buck-passing*, în calitate de opțiune a politicii externe care permite evitarea costurilor ce reiese din rezistența unui agresor străin, transmițîndu-le altui stat cu care ne aliniem. Vezi Glen H. Snyder, ‘Mearsheimer’s World-Offensive Realism and the Struggle for Security: A Review Essay,’ *International Security*, vol. 27, No.1, (vara 2002), pp. 165

o influență extraordinară asupra modului în care Moldova și-a construit politica externă în ultimii ani. Un punct de răscruce a fost perioada de la sfârșitul anului 2005 – începutul anului 2006. Tendința de schimbare a vectorului politicii externe a Moldovei a devenit mai evidentă în toamna anului 2007, după alegerile generale locale în Moldova. Și totuși mulți parteneri occidentali nu au fost în stare să înțeleagă schimbarea dată și faptul că Moldova începuse să revină lent în orbita de influență a Moscovei.

Din motivul că așteptările suportului din partea Occidentului nu au corespuns cu asistența real obținută⁶⁵, conducerea Moldovei a început să caute strategii pentru a proteja ceea ce a perceput drept interes național. Și, cum deseori are loc în societățile de tranziție corupte, aceste „interese naționale” s-au dovedit a fi strâns împletite cu interesele personale ale elitelor naționale influente. Ucraina, și în special Georgia, au fost în stare să balanseze influența Rusiei în foarte multe cazuri, obținând suportul actorilor din Occident pentru a se opune pericolelor venite de la răsărit și, respectiv, de la nord. Iar Moldovei, care duce lipsă de un aliat puternic capabil să o ajute în

65 La 28 iunie 2007, în scurt timp după ce, în timpul alegerilor generale locale, PCRM a suferit o înfrângere zdrobitoare, președintele comunist Vladimir Voronin a făcut un pas fără precedent în istoria Moldovei, invitând diplomații străini cu sediul la Chișinău la rezidența sa din pădurea Condriței. Cuvintele pe care el le-a adresat ambasadorilor purtau urmele unei dezamăgiri amare – Voronin a declarat că partenerii occidentali nu au oferit Moldovei suficient suport Moldovei, când aceasta confruntau de una singură presiunea puternică a Rusiei, sugerând evident că asistența financiară din Vest nu a fost suficientă. El de asemenea și-a exprimat dubii dacă interesul Occidentului în retragerea trupelor ruse din Transnistria a fost unul natural, insistând că Occidentul a exploatat subiectul retragerii trupelor ruse doar pentru a pune presiune asupra Kremlinului. Vorbind în fața unei audiențe, unde era prezent și ambasadorul Rusiei, Vladimir Voronin și-a dat frâu liber iritării de faptul că observatorii electorali din partea statelor occidentale au criticat modul în care PCRM a abuzat poziția sa la guvernare pentru obținerea avantajelor în scrutin. Se pare că cercul restrâns de elite în jurul președintelui au sperat că Occidentul va fi moale cu Voronin pe marginea încălcărilor grave în timpul alegerilor comise de partidul de guvernământ, dacă președintele va fi dur cu Moscova și va lua o poziție antirusescă. Cazul de la Condrița a fost evaluat de observatorii autohtoni drept o posibilă schimbare a priorităților politicii externe a Chișinăului și o încercare a lui Vladimir Voronin de a acomoda Rusia, cu două zile pînă la întâlnirea sa cu președintele rus.

balansarea influenței nocive a Rusiei, nu i-a rămas nimic altceva decît opțiunea de *bandwagoning*, adică supunerea și acceptarea unei alianțe de subordonare cu statul care prezintă cel mai mare pericol⁶⁶ pe care Moldova nu avea capacitățile să îl confrunte de una singură. Cînd efectele negative ale relației costuri–beneficii generate de presiunea Rusiei vor deveni semnificativ mai puternice decît cele legate de influența Uniunii Europene și a Statelor Unite, Moldova (și alte state post-sovietice în mod similar) va alege un curs de acțiune care va fi în beneficiul actorului străin, perceput de Chișinău drept cel mai puternic în cazul ei concret. Adică, mai bine zis, Moldova va ceda presiunii rusești și se va supune Moscovei în cazul în care Occidentul nu va crea o contra-presiune, capabilă să ajute conducerea de la Chișinău să-și mențină independența relativă față de Kremlin.

Confruntîndu-se cu o presiune crescîndă a Rusiei în perioada 2006-2007, care a afectat atît interesele individuale economice, cît și fundamentul puterii politice⁶⁷, elitele moldovenești au avut puțin de ales. Ele trebuiau să plătească un preț politic și economic extrem de mare, în cazul dacă alegeau opțiunea de a balansa și opune Rusia. Din motivul că nici SUA și nici UE nu și-au arătat disponibilitatea de a reduce această presiune, acceptînd ca Moldova să le transfere parțial sau complet costurile de balansare a Moscovei, conducerea politică de la Chișinău nu a avut nici o alternativă, decît să aleagă opțiunea de supunere (*bandwagoning*) față de Rusia. În schimb, Chișinăul a încercat foarte puternic să negocieze un preț convenabil în schimbul dezicerii de pozițiile sale pro-occidentale, dorînd să-și compenseze pierderile potențiale

66 Pentru informație mai detaliată pe marginea strategiilor de *balancing* și *bandwagoning* de văzut Stephen M. Walt, 'Alliance Formation and the Balance of World Power,' *International Security*, vol. 9, No. 4, (primăvara 1985), pp. 3-43

67 Pentru a aplică presiune eficientă asupra Moldovei, Rusia a utilizat un număr de instrumente, orientate atît spre afectarea maselor de populație (oprind furnizarea gazului natural), cît și a intereselor elitelor autohtone (curmînd importurile vinurilor și a altor produse agricole, care în mare majoritate aparțineau elitelor, sau afacerilor legate de elite). Riscul balansării Rusiei a crescut în vara 2007, cînd după suferirea pierderilor la alegerile locale, PCRM a decis să revină la poziția prorusească, în așteptarea că ea le va consolida pozițiile în alegerile din 2009.

și să atingă minimizarea costurilor. Aceasta s-a manifestat evident prin încălzirea și intensificarea relațiilor cu Rusia după alegerile locale din 2007.

În acest caz specific de confruntare a Rusiei, un rol foarte important pare să-l fi jucat percepțiile elitelor moldovenești, care s-au simțit personal vulnerabile, atunci când interesele lor esențiale, de supraviețuire, au fost puse sub lovitură. Alegerile generale locale din 2007 le-a demonstrat că Partidul Comunist al lui Voronin pierde din popularitate. În același timp, folosirea în mod excesiv de către ei a resurselor administrative și metodelor de intimidare a alegătorilor⁶⁸, având drept scop compensarea pierderilor electorale, au fost criticate de observatorii occidentali. Ca reacție de răspuns comuniștii moldoveni și-au schimbat strategia. Alegerile din 2007 au devenit un semnal de alarmă, indicând că PCRM ar putea suferi eșec la menținerea majorității în Parlament după alegerile viitoare, ce ar fi o condiție obligatorie pentru protejarea intereselor sale economice în Moldova.

Comuniștii s-au îngrijorat simțitor că o nouă arhitectură politică în Moldova ar fi distrus status quo-ul, provocând o redistribuție a beneficiilor și controlului economic, similar situației din Rusia pe timpul lui Putin, în Georgia după „revoluția rozelor” și în Ucraina după „revoluția oranj”. Conducerea comunistă de la Chișinău a investit mari speranțe în faptul, că Rusia ar putea accepta reîntoarcerea Transnistriei sub controlul Chișinăului și ar dori să le asigure suportul necesar, inclusiv al acestei enclave pro-ruse, la alegerile parlamentare din 2009. Drept răspuns Partidul Comunist de la guvernare s-a angajat să creeze mecanisme constituționale care să ofere Rusiei garanții solide și convingătoare pe termen lung, capabile să prevină oricare încercări ale Moldovei de a se integra în NATO. De asemenea, au promis să iasă treptat din oricare inițiative sponsorizate de Occident, iar într-un interviu acordat editorialului influent rus „Kommersant”, președintele moldovean chiar a acceptat posibilitatea ca țara sa să părăsească GUAM-ul⁶⁹.

68 Raportul Final al Misiunii de monitorizare a alegerilor OSCE/ODIHR pentru scrutinul din 3-17 iunie 2007 în Moldova, 21 septembrie 2007, http://www.osce.org/documents/html/pdf/html/26372_mo.pdf.

69 Kommersant, *‘My s Vladimirom Putinym Davno Potereali Vkus k Sobstvennym Hotelkam,’*,

Această deviere politică pare să fi trezit suport printre politicienii și experții de la Moscova. Deja la sfârșitul lunii martie 2008, Duma de Stat a Rusiei a adoptat o declarație pe regiunile secesioniste Abhazia, Osetia de Sud și Transnistria. Folosind un limbaj extrem de dur la adresa Georgiei și amenințând cu recunoașterea independenței regiunilor sale rebele, Duma a adresat moale subiectul Transnistriei, sugerând că formatul de negocieri existent încă mai are potențial semnificativ.

Cele menționate nu sunt unicele semnale care indică că Moscova ar putea fi interesată într-un atare acord cu comuniștii moldoveni. Kremlinul a utilizat presa controlată și funcționarii săi de rang mic să facă aluzii și să-și exprime poziția la acest subiect. O aluzie a fost mediatizată prin intermediul lui Grigori Maracuța, fostul spicher al Sovietului Suprem de la Tiraspol, exilat la Moscova de către liderul separatist Igor Smirnov, care l-a delegat în calitate de secretar general al „Adunării interparlamentare a statelor nerecunoscute”⁷⁰, o inițiativă lansată și sponsorizată de Kremlin. În aprilie 2008, într-un interviu acordat ziarului rus „Nezavisimaya Gazeta”, Maracuța a declarat că „Rusia este interesată să-și mențină influența geopolitică asupra Moldovei întregi și nu doar asupra Transnistriei”⁷¹. Chiar și cei mai radicaliști experți ruși au început a se consola cu ideea că o soluție a conflictului Transnistrean, care ar ancora Moldova mai puternic în orbita de influență rusească, ar fi foarte mult în interesele Rusiei. Ghenadie Konenko, responsabil de Departamentul pe Moldova și Transnistria în cadrul Institutului pentru statele CSI, a exprimat o opinie similară. În viziunea sa, returnarea Transnistriei sub controlul Chișinăului, cu respectarea anumitor condiții, va transforma regiunea secesionistă într-un fel de filtru, care nu-i va permite Moldovei să intre în NATO. Concluzia lui Konenko a fost că o astfel de soluție reflectă bine interesele Federației Ruse⁷².

11 martie 2008, <http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=865338>

70 Această structură își are oficial în Moscova, se presupune că e finanțată de Kremlin și participă regulat la întrevederile Dumei de Stat rusești.

71 Nezavisimaya Gazeta, *‘Rossii nujna vsya Moldova, a ne toliko Pridnestrovye: Moskva ishet universalimuju modeli dlea rasshireniya svoego geopoliticeskogo vliyanija’*, 28 aprilie 2008, http://www.ng.ru/courier/2008-04-28/15_moldavia.html

72 KM.RU, *‘Pocemu Rossiya ne Hocet Priznavati*

Sistemul politic edificat de Partidul Comuniștilor din Moldova, aflat la guvernare, a avut un efect direct asupra creșterii nivelului deja înalt de vulnerabilitate față de influența străină a Rusiei. Chiar dacă, oficial, Moldova este o republică parlamentară, ultimii opt ani ea de fapt a fost supusă unui sistem prezidențial de guvernare, cu toate consecințele implicite și explicite. Deoarece PCRM a avut o majoritate legislativă în Parlament și a avut luxul de a adopta oricare lege dorită (în afară de cele constituționale), președintele comuniștilor a purtat două „pălării”, în calitate sa de președinte al țării și al partidului, guvernând Moldova de parcă ar fi existat oficial un sistem de conducere prezidențial.

În perioada a două mandate consecutive președintele Vladimir Voronin a desființat oricare aluzie de balanță instituțională în țară, chiar și puținele care au existat pînă la venirea sa la putere. Drept rezultat el a acaparat controlul asupra celor trei ramuri ale puterii în stat. Consecința acestei acțiuni este că, în prezent, oricare din slăbiciunile și vulnerabilitățile personale ale președintelui sau al grupului care îl sprijină în menținerea puterii, vor deveni automat slăbiciuni și vulnerabilități ale întregii țări Republica Moldova.

Considerînd dependența atît a lui Vladimir Voronin, cît și a asociaților săi în legătură cu ocupațiile desfășurate de ei în timpul URSS, ei toți sunt vulnerabili presiunii Kremlinului, care mai are în posesia sa vechile arhive ale KGB-ului sovietic. Un alt fapt care ar trebui să trezească neliniștea este existența unor interese economice personale și de grup la unii lideri autohtoni și suporterii săi care, în o măsură sau alta depind de capriciul Moscovei. Cele mai mari și lucrative afaceri în Moldova au nimerit sub controlul partidului de guvernămînt și al celor ce îi sprijină. Avînd în vedere principiul regionalismului examinat anterior în detalii, aceste afaceri sunt legate de Rusia în diverse forme.

Cînd Vladimir Putin a venit la putere în Rusia, unul din primii săi pași a fost edificarea și

Nezavisimosti Pridnestrovyia?”, 3 iunie 2008, <http://opinion.km.ru/opinion/index.asp?data=03.06.2008%2018:40:00&archive=on> (fișierul audio al interviului este prezent). Institutul pentru statele CSI este un institut de cercetare ne-guvernamental, condus de către Konstantin Zatulin, foarte cunoscut pentru opiniile sale radicale și revizioniste, promovînd ideea că Rusia poate deveni o mare putere prin folosirea metodelor de constrîngere, în forme diferite, contra foștilor săi sateliți.

consolidarea controlului statului rus asupra sectorului de business în Rusia. Acest fapt îi oferă astăzi Rusiei capacitatea de a influența companii și interese străine care au cote în sectorul de afaceri ruse. Căci embargo-ul asupra importului vinurilor și producției agricole moldovenești a fost mai puțin orientat spre populație, cît spre elitele locale, care și-au avut afectate interesele.

Criticii ar putea insista că totuși vulnerabilitatea Moldovei față de presiunea externă a Rusiei are la bază factori interni. Ca răspuns, aș dori să apelez la fraza lui Peter Gourevitch, care a insistat că „folosind structura internă pentru explicarea politicii externe... noi trebuie să examinăm măsura în care această structură internă însăși derivă din exigențele sistemului internațional”⁷³. Se creează impresia că presiunea Rusiei este atît de eficientă în Moldova, din motivul că avem un de-facto sistem prezidențial de guvernămînt, care, în lipsa unor pîrghii și balanțe instituționale, devine unul din cele mai autoritar. Însă aș dori totodată să atrag atenția la ceea ce Almond numește legea Seeley-Hintze. Aceasta indică că cu cît este mai înaltă presiunea externă asupra unui stat, cu atît mai mult descrește caracterul liberal al sistemului politic autohton.

Bazată pe lucrările lui Seeley, care indicau că „în o comunitate care trebuie de una singură să reziste unor mari dificultăți în condițiile existenței unor mari pericole, ar trebui să ne așteptăm să găsim puțină libertate și un rol crescînd al guvernului”, aceste afirmații au fost testate în continuare de Hintze, care a scris că „... sisteme constituționale libere au apărut doar acolo unde un număr de țări au existat în vecinătate avînd relații de egalitate, recunoscîndu-și reciproc independența...”⁷⁴ Apoi, Almond pune la îndoială utilitatea formulării comune Seeley-Hintze în oricare caz⁷⁵, sugerînd că există anu-

73 Peter Gourevitch, ‘The Second Image Reversed: The International Sources of Domestic Politics,’ *International Organization*, vol. 32, No. 4, (toamna, 1978), p. 882 citat în Gabriel A. Almond, ‘The International-National Connection,’ *British Journal of Political Science*, vol. 19, No. 2, (aprilie 1989), p. 241

74 John Robert Seeley, *Introduction to Political Science*, (London: Macmillan, 1886), p. 131; and Otto Hintze, *The Historical Essays of Otto Hintze*, (New York: Oxford University Press, 1975), p. 164 citat în G. Almond, ‘The International-National Connection’, p. 242

75 Almond, Gabriel A., ‘The International-National Connection,’ *British Journal of Political Science*, vol.

mite devieri de la cadrul acoperit de lege: Marile puteri adversare au ideologii care determină tipul de influență pe care ele o exercită asupra afacerilor interne ale altor state. Astfel, presiunea Uniunii Sovietice în Europa de Est a tins să creeze o concentrare a puterii interne, iar contra-presiunea pe care a generat-o în aceste state a fost de natură pluralistă. Presiunea externă a SUA asupra altor state, însă, este deseori de natură pluralistă, în sensul consecințelor sale asupra afacerilor interne ale statelor influențate.

Din cele relatate mai sus am putea înțelege că natura presiunii externe are o influență definitivă asupra tipului de regim care apare în sistemul politic al statului supus presiunii externe. Și ceea ce confirmă ideea-cheie a lucrării este că presiunea străină din partea unui regim autoritar generează consolidarea unui sistem autoritar de guvernare în statul-țintă, iar influența unei forțe benigne crează condiții favorabile pentru apariția unui sistem de guvernare mai liberal. Aceste formuleări corespund ideilor bine-cunoscutei teorii a păcii democratice.

Atunci, potențialul contra presiunii pluraliste generate în interiorul țării-țintă (drept răspuns la presiunile autoritare din exterior), pentru a produce un regim mai liberal, va fi invers proporțional forței și intensității presiunii străine autoritare. Concluzia dată este adevărată, din motiv că „prezența unor pericole externe la adresa securității unui stat poate inhiba și eroda mișcarea către construcția unui sistem democratic. Democrația poate suferi regres în timpul crizelor de securitate, pentru că liderii naționali deseori își vor avansa controlul politic în direcția mobilizării resurselor naționale de a rezista pericolelor externe”⁷⁶, chiar în detrimentul drepturilor și libertăților democratice.

Deci, guvernele autoritare își vor consolida controlul asupra puterii politice, exploatând și chiar incitând frica și insecuritatea populației, distrugând politic și chiar fizic opoziția autohtonă. Chiar dacă se fac auzite unele voci care pun la îndoială această afirmație, invocând că diferite guverne au diferite metode de a reacționa la pericole externe, ideile exprimate mai sus sunt adevărate în cazul cînd un stat

19, No. 2, (aprilie, 1989), p.245

⁷⁶ William R. Thompson, ‘Democracy and Peace: Putting the Cart Before the Horse?’ *International Organization*, vol. 50, No. 1 (iarna, 1996), pp. 141-174 citat în Jon C. Pevehouse, ‘Democracy from the Outside-In?’

mai slab are de confruntat o mare putere sau o putere regională și nu are posibilitatea să beneficieze de suportul unor aliați puternici. În consecință, situația descrisă de noi reflectă totalmente condițiile în care se găsește Republica Moldova, iar ideile expuse au o putere explicativă față de specificul tranziției post-sovietice a Moldovei și, nu mai puțin, a recentelor evenimente legate de alegerile parlamentare din aprilie 2009 și protestele anticomuniste ale tinerilor de după alegeri.

Chiar dacă acest subiect a fost mai puțin examinat teoretic și nu avem evidențe empirice în exces, cel puțin în cazul celor trei state post-sovietice la care ne referim în text, inclusiv Moldova, ideile sunt valabile. Am putea observa ușor că, după valul revoluțiilor „colorate” în spațiul post-sovietic, după ce administrația de la Kremlin a lui Putin a intensificat presiunea politică asupra celor trei state, tendințele autoritare au urmărit o creștere substanțială, în special în Moldova. O tendință similară s-a putut observa în cazul Georgiei⁷⁷, pe cînd Ucraina a suferit un regres considerabil în tranziția democratică și tensiuni domestice în perioada de după „revoluția oranj”.

Prin urmare, am ajuns la concluzia că o influență străină negativă și agresivă este una din condițiile-cheie pentru edificarea unor regimuri autoritare. După natura lor, aceste regimuri sunt mai ușor de manipulat din exterior. Explicația este simplă, căci în sistemele autoritare există o verticalitate de putere, reprezentată de o persoană sau un grup de interese, fără a fi constrînși și balansați de către alți actori autohtoni. Astfel, fiind mai ușor de acaparat controlul asupra unui pol de putere într-un stat autoritar, decît asupra a trei poli în unul democratic, anume regimurile autoritare provoacă și intensifică presiunea externă. Totodată, o forță externă, interesată în controlarea unui alt stat, este cointerесată să construiască sau să susțină apariția unei conduceri autoritare și slabe, pentru că în așa fel obține abilitatea de controlare a întregului stat. Anume acesta este interesul Rusiei în spatele menținerii și asistării conducerilor autoritare în spațiul post-sovietic.

⁷⁷ Ultimele două scrutinuri în Georgia (prezidențial în ianuarie 2008 și parlamentar în mai 2008) au demonstrat o creștere bruscă a practicilor autoritare, fiind folosite de către partidul de guvernămînt al președintelui Saakașvili – Partidul Mișcării Naționale Unite. Pentru detalii, de văzut rapoartele finale ale misiunii de monitorizare a alegerilor a ODIHR/OSCE.

NATURA SCHIMBĂTOARE A AGRESIUNII INTERSTATALE

Trecerea la agresiunea nonmilitară

Natura conflictelor internaționale a suferit schimbări semnificative o dată cu terminarea războiului rece. Pe cînd, în aproape toată perioada istoriei umane, războiul a fost considerat drept un instrument acceptabil al politicii externe. În prezent, această percepție a suferit anumite modificări. Ideologia liberal-democratică s-a răspîndit și s-a popularizat, îmbrățișată de majoritatea țărilor industrial dezvoltate care joacă rolul unor agenți influenți ai acestei ideologii. Din acest motiv, opinia publică internațională este în creștere intolerantă și condamnă dur oricare utilizare de guverne a forței militare în calitate de instrument de coerciție. Ignorînd această schimbare a atitudinii față de război, ar putea afecta prestigiul internațional al unei țări, care împreună cu alte elemente ca bogăția și puterea, îi determină capacitatea să influențeze relațiile internaționale. După cum a menționat Gareth Evans:

Modelele conflictelor globale diferă de cele din trecut. Războaiele interstatale tradiționale sunt remarcabil de rare, datorită unui șir de motive. Mai întîi de toate, urmărim un contrast puternic al normelor globale de astăzi cu valorile erei coloniale, care se manifestă prin existența unor prescripții legale internaționale care condamnă agresiunea teritorială; belicismul, ideologia care vedea virtutea, nobilitate și glorie în războaie, a dispărut realmente în statele avansate industrial.⁷⁸

Pe de altă parte, prestigiul a rămas drept factor important pentru țările care tind să obțină rolul unui lider internațional influent. A fost o

⁷⁸ Gareth Evans, "Cooperative Security and Intrastate Conflict", *Foreign Policy*, No.96, (toamna 1994), p. 3

prioritate majoră chiar și pentru conducerea sovietică de a edifica prestigiul internațional al Uniunii Sovietice, discreditîndu-l pe cel al Occidentului, în perioada confruntării ideologice cu Statele Unite. Pe acele timpuri propaganda sovietică depunea eforturi semnificative în ce privește critica dură a „agresivității capitalismului mondial”, ca element al luptei pe care o purta URSS cu SUA pentru influența globală.

Și pentru conducerea Federației Ruse de astăzi prestigiul este un subiect extrem de important⁷⁹, la fel ca și opinia publică internațională. Ultima este percepută atît de cercetători cît și de politicieni ca fiind „arbitrul istoriei” și „o unitate de măsură, dar și o sursă de putere”⁸⁰. Nu este deloc surprinzător faptul că prestigiul și opinia publică internațională sunt percepute la Kremlin ca ingrediente obligatorii în rețeta de redobîndire de către Rusia a influenței de altădată a Uniunii Sovietice.

În același timp, există o încredere enormă de natură obsesivă printre elitele politice rusești, precum că țara lor nu va reuși să-și revină în calitate de actor internațional influent, capabil să balanseze la egal cu Statele Unite, dacă nu va controla așa-numita „vecinătate apropiată”. Făcînd aluzie la fostele republici sovietice, acum state independente, această încredere este alimentată și de cultura strategică a conducerii de la Kremlin.

Ea are la bază cultura strategică sovietică, care determina modul în care conducerea

⁷⁹ Ca exemplu, analiștii ruși au descris incidentele de la închisoarea militară americană la Abu Ghraib ca purtînd „consecințe serioase strategice” pentru Washington: Harlan Alman, *Voina, mir i budushee, Eksport Voorujenii*, Centrul rus pentru analiza strategiilor și tehnologiilor, No. 5 (septembrie-octombrie 2004), <http://www.cast.ru/journal/2004/alman/>

⁸⁰ Alan K. Henrikson, 'Discussion Paper in Diplomacy: What Can Public Diplomacy Achieve?' Institutul olandez pentru relații internaționale 'Clingendael' 2006, p. 4

sovietică, inclusiv aparatele ei militare și de securitate vedeau relațiile internaționale și folosirea forței armate. În esența ei, stă atît tradiția de „apărare în adîncime”,⁸¹ cît și dorința de a recupera structura și rețelele economice edificate în perioada sovietică. Prima tendință se explică prin trecutul istoric al Rusiei, care, influențat de necesitatea protejării teritoriilor și frontierelor sale enorme, a generat tendința de stabilire a spațiilor-tampon largi între sine și potențialii dușmani.

Cu toate că mai există un volum considerabil de scepticism printre suporterii Rusiei în Europa, în ce privește ideea că Rusia ar avea obsesia de a controla foștii săi sateliți sovietici, putem la fel identifica și o înțelegere crescîndă a acestui fapt în Occident. Ideea că Rusia își restabilește controlul în spațiul post-sovietic nu mai este atît de dur criticată. Ea nu mai e percepută drept suprareacție sau paranoie a statelor din Europa de Est, frica față de Rusia a căroră pînă mai recent era privită de Europa de Vest ca lipsită de teme. În cartea sa publicată în 2004, Janusz Bugajski a scris în introducere o frază destul de revelatoare, care spune „vecinătate apropiată sau temporară?”, indicînd că „în perioada deceniului de după 1990, Kremlinul a depus eforturi pentru a-și redobîndi influența și consolida pîrghii pentru a limita penetrarea regiunii de către Occident”⁸². Într-o publicație mai recentă, Michael Emerson a admis existența unei „politici externe agresive a Rusiei față de vecinii săi mai mici” și că „Rusia evident își interpretează interesele sale naționale în susținerea tensiunilor în jurul Transnistriei, Abhaziei și Osetiei de Sud”⁸³.

Moscova dorește să-și consolideze controlul asupra statelor atrase în CSI, dar, în același timp, conducerea politică este precaută în folosirea deschisă a forțelor armate pentru a atinge acest scop. Kremlinul dorește să evite condamnarea internațională, care i-ar pune în pericol marele scop de a deveni un lider internațional. Astfel, Rusia folosește preponderent mijloace nonmilitare de agresiune, care au fost plătuite și create în așa fel și

81 Andrei Kokoshin, *Soviet Strategic Thought, 1917-91*, MIT Press 1998, pp. 225

82 Janusz Bugajski, *Cold Peace: Russia's New Imperialism*, (Westport: Praeger 2004), p. 1

83 Michael Emerson, 'Time to Think of a Strategic Bargain with Russia,' *Center for European Policy Studies*, Policy Brief No. 160, mai 2008, p. 1 și 5

formă menite să le ofere un nivel inimaginabil de sofisticare și subtilitate, pentru a nu fi detectate de publicul occidental. Rusia a moștenit experiența și metodologia impunătoare pe care le-a acumulat Uniunea Sovietică în timpul numeroaselor războaie-proxi cu competitorul său în timpul războiului rece. Moscova, la fel, beneficiază de lipsa oricăror restricții naționale, pentru că nu există nici un fel de presiune serioasă din partea publicului rus asupra guvernului care ar forța respectarea dreptului internațional în politica externă rusească. La fel, nu există o mass-media eficientă și competitivă, care ar putea scoate în lumină violările dreptului internațional pentru publicul autohton. Federația Rusă are o experiență amplă de folosire a astfel de metode în politica externă. Unul din primele încercări documentate ale Moscovei de a influența agresiv politica internă a altor state este cazul cînd țarul rus a încercat, la sfîrșitul sec. XIX, să facă interferență în afacerile interne ale Bulgariei⁸⁴, stat prieten Rusiei pe atunci.

În cazul Rusiei post-sovietice folosirea a astfel de metode în politica externă a fost practică imediat după începutul anilor 90. Moscova atunci, fiind dependentă de ajutorul financiar al Occidentului, nu dorea să genereze extra iritație ce ar fi afectat acest suport, și, în mare măsură, apela la agresiunea indirectă în relațiile sale cu fostele republici sovietice. Există un volum de cercetări în spațiul post-sovietic, care ne oferă argumente convingătoare precum că conflictele secesioniste din spațiul CSI au fost plătuite și susținute de către Politbiroul PCUS și KGB-ul sovietic, folosind metode de subversiune politică și tehnici ale ingineriei sociale.

Mircea Snegur, primul președinte al Republicii Moldova, a susținut că la sfîrșitul anului 1990 a avut la Moscova o întrevvedere cu Mihail Gorbaciov și Anatolii Lukianov, care era Președintele Sovietului Suprem al URSS. După spusele acestuia, Gorbaciov i-a vorbit cu iritare că, dacă el nu va semna noul acord unional, care presupunea să mențină Moldova în cadrul Uniunii Sovietice, atunci Chișinăul va primi „ambele republici Transnistria și Gagauzia”. Lukianov, care era de față, l-a susținut pe Gorbaciov, spunînd că „ei deja

84 Vezi Paul W. Blackstock, *The Strategy of Subversion: Manipulating the Politics of Other Nations*, (Chicago: Quadrangle Books, 1964).

au una [o republică] pe malul stîng”⁸⁵. Și, de fapt, Lukianov a fost acel care prin intermediul grupului de deputați ai Sovietului Suprem al URSS „Soiuz”, a coordonat și oferit suport semnificativ grupului secesionist al lui Igor Smirnov în Transnistria⁸⁶.

Este evident că modelul existent de agresiune interstatală suferă schimbări semnificative din cauza rolului crescînd al comunității internaționale în afacerile globale, care nu este tolerantă față de agresiunea armată. Un alt motiv este că prestigiul internațional este prea important, pentru ca țările să riște pierderea acestuia, lăsînd agresiuni armate contra altor state. Deci costurile începerii unei agresiuni armate împotriva altui stat au devenit prea exagerate, atît economic cît și politic, iar experiența recentă a Statelor Unite care nu a reușit să instaleze un control rezonabil în Irak și Afganistan este o dovadă în acest sens.

Pentru Kremlin a fost evident că controlul direct asupra statelor CSI nu este potrivit,

85 *Interviu cu Mircea Snegur pentru studiul „Rolul Federației Ruse în conflictul transnistrean. Partea I: Declinul URSS și conspirația conducerii sovietice”.*

În același articol se face referință la Vadim Bakatin, fost președinte al KGB-ului sovietic, care în 1993 într-un interviu cu ziarul rusesc „Moskovskie Novosti” a admis că la sfîrșitul anilor 80 secolul trecut KGB a creat mișcări de „interfront” în Abhazia și Osetia de Sud, pentru a le opune mișcării naționale din Georgia. Conform lui Bakatin, crearea a astfel de „fronturi internaționale” în republicile nespuse avea drept scop divizarea societăților lor în două tabere ireconciliabile.

86 În aprilie 1992 P. Lutenko, un ofițer superior de investigație de la oficiul Procuraturii Generale din Moldova a plecat la Moscova pentru a studia dosarul lui Anatolii Lukianov, care era cercetat pentru participarea la cupa de stat din 1991, care intenționa să-l detroneze de la putere pe Gorbaciov. Investigatorul moldovean a găsit în arhivele personale ale lui Lukianov o adresare din partea Sovietului Suprem al Transnistriei secesioniste, solicitînd să semneze cu Moscova noul acord unional, în calitate de subiect juridic independent. Documentul avea semnătura lui Lukianov și instrucțiuni către un „tovarăș Nișanov” să se gîndească cum ar fi posibil de organizat acest lucru și să elaboreze o strategie pentru a-i permite Transnistriei să semneze acordul unional. Mai tîrziu, chiar dacă Chișinăul refuzase să ia parte la referendumul menit să păstreze Uniunea Sovietică și structurile sale, Moscova a trimis în Moldova forțe ale Ministerului de Interne al URSS care, împreună cu unitățile militare ale Armatei 14-a, a forțat petrecerea referendumului pe teritoriul regiunii transnistrene ale pe atunci Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești, precum și în regiunile ei de Sud populate de găgăuzi.

deoarece este prea scump.⁸⁷ Cu anii politicienii și generali ruși au învățat să-și deghizeze acțiunile, descriindu-le în imagini acceptabile pentru publicul din Occident. Chiar dacă Rusia a fost instigatorul și una din părțile principale în conflictele din spațiul post-sovietic, ea a susținut că forțele militare ruse staționate pe teritoriul foștilor sateliți îndeplinesc doar misiuni de menținere a păcii. La fel, a invocat fals de nenumărate ori justificări umanitare pentru acțiunile sale numeroase care violau suveranitatea statelor din regiunea CSI și dreptul internațional. Un caz mai recent este trimiterea trupelor militare de căi ferate rusești în Abhazia.

Guvernul rus a exploatat legăturile mai vechi cu elitele naționale în statele post-sovietice, pentru a le crea mecanisme de dependență. La fel, el a mai încercat să influențeze rezultatele alegerilor, ajutînd cu finanțe și agitație electorală anumiți candidați, preluînd controlul asupra unor sectoare-cheie ale economiilor foștilor sateliți, încurajîndși asigurînd promovarea simpatizanților săi pe poziții înalte în structurile guvernamentale ale statelor CSI.

Drept exemplu, agenția de presă Olvia-Press, finanțată de administrația de la Tiraspol, a publicat în 2003 un articol, care pe lîngă propaganda obișnuită, a mai oferit și niște fărîme de date privind participarea Armatei Naționale la programul NATO „Parteneriat pentru Pace”, pe care, aparent doar, insiderii le-ar fi cunoscut⁸⁸. O altă istorioară interesantă a avut loc la începutul anului 2008, cînd președintele Voronin a numit un nou șef de guvern la Chișinău. Pe un forum moldovenesc un vizitator-vorbitor de limbă rusă a postat noutatea că în cercurile politice de la Tiraspol vestea despre demisia curînd a lui Tarlev s-a discutat deja două luni în urmă și tot atunci s-a sugerat că Zinaida Greceannii va deveni noul prim-ministru. Valoarea empirică a acestui exemplu este că prognozele vizitatorului anonim s-au adevărit.

Similar, au existat un șir de indicatori în forma articolelor în presa scrisă, online și discuțiilor private precum că, în structurile guvernamentale la Chișinău au loc scurgeri regulate de

87 Bugajski (2004, 30).

88 Olvia-Press, „Moldavskii Asberg: Nadvodnaya i Podvodnaya Chasti Neutralinoi Strany”, 24 aprilie 2003, <http://www.olvia.idknet.com/ol124-04-03.htm>

informație către Tiraspol și Moldova. În caz dacă acestea sunt adevărate, se confirmă ideea că agențiile guvernamentale moldovenești sunt pline de oameni, care servind în structurile Uniunii Sovietice și nefiind supuși procedurii de lustrare, similar cum a avut loc anterior în alte state din Europa Centrală și în Statele Baltice, contribuie la vulnerabilitatea externă a Moldovei. Doar alte state, care deja s-au integrat în NATO și UE, au trecut prin proceduri destul de serioase în acest sens⁸⁹, soluționând problema vulnerabilităților de ordin instituțional intern.

Înțelegînd „noua” tendință a agresiunii interstatale

Din cauza obstacolelor menționate, care împiedică folosirea liberă a forțelor militare pentru a controla republicile ex-sovietice, în prezent state independente, Federația Rusă a mizat din plin pe instrumente de agresiune mai subtile. Modul în care s-a comportat în cazul conflictelor secesioniste din spațiul post-sovietic a fost recunoscut de către cercetători ca fiind similar tehnicilor războaelor proxy⁹⁰, care erau intens folosite de cei doi competitori în războiul rece. Acest tip de acțiuni și-a găsit în literatura de specialitate mai multe denumiri, așa ca: „subversiune politică”, „operațiuni clandestine”, „programe de acțiune politică”, „operațiuni politice”, „influență neforțată”, „agresiune indirectă” etc. Cu toate că fiecare din acești termeni are caracteristici specifice, ei tind, la general, să descrie eforturile unui stat pentru a influența alt stat, folosind instrumentele politicii externe, dar evitînd folosirea forțelor armate, însă oricum violînd sau dreptul internațional sau legile autohtone ale statului afectat. Motivul este că prin aceste instrumente se intenționează de a „promova forțe sau grupări politice autohtone care se așteaptă să poarte simpatie față de interesele și ideo-

logia statului⁹¹” care stă în spatele presiunii externe.

Tehnicile care sunt astăzi folosite de Rusia contra Moldovei, dar și contra Ucrainei și Georgiei, sunt identice tehnicilor folosite de către URSS și SUA în competiția lor pentru influență în țările lumii a treia. Aceste metode au fost general descrise în Statele Unite prin anii 50 ai secolului trecut cu expresia „agresiune indirectă”, fiind condamnate într-un limbaj foarte dur, indicînd că „politicile imperialiste ale Rusiei comuniste au adus, prin agresiune directă și indirectă, la subjugarea independenței naționale a... statelor”⁹². Deja menționate în text, metodele de agresiune indirectă includ finanțarea grupelor de presiune interne, promovînd agenda prorusă, aplicarea presiunilor economice-comerciale orientate să stoarcă concesiuni economice și politice, dar și a presiunii militar-politice prin folosirea tendințelor separatiste și pro-unioniste cu Rusia etc. Studiind istoria războiului rece, devine clar că tendința curentă a Rusiei de a folosi tehnici coercitive nonmilitare pentru a forța fostele state sovietice să îndeplinească dorința Moscovei nu sunt în general noi, dar în practică reprezintă strategii utilizate mai înainte de către URSS.

Criticii ar putea indica că astăzi nu doar Rusia, dar la fel UE și SUA folosesc instrumente asemănătoare, pentru a-și edifica influența în diferite țări și regiuni ale lumii, inclusiv în spațiul post-sovietic. Chiar dacă inițial o astfel de afirmație pare convingătoare, ea este adevărată doar la prima vedere și pentru a detecta diferențele, de altfel foarte importante, este necesar să expunem subiectul unei cercetări minuțioase.

În acest caz, nu voi selecta drept caracteristică distinctă faptul dacă conducerea unui stat-țintă a acceptat sau nu influența străină sub oarecare formă, pentru că o conducere dictatorială ar putea solicita asistență de la alt stat autoritar, pentru a se menține la putere. La fel și guvernul unui stat în perioada tranziției democratice poate solicita asistență de la alte state democratice, pentru a face

89 Simon Araloff, 'The Guardians of Europe: Polish Secret Service Protects the Borders of the European Union, Part VI,' *Axis Information and Analysis*, 27 mai 2005, <http://www.axisglobe.com/polish123.htm>

90 Anneli Ute Gabanyi în *"The Balkan Prism: A Retrospective by Policy-Makers and Analysts"*, Deimel, Johanna; Meurs van, Wim, eds., (Munchen: Verlag Otto Sagner, 2007), p. 501

91 Lori Fisler Damrosch, 'Politics Across Borders: Non-intervention and Nonforcible Influence Over Domestic Affairs,' *The American Journal of International Law*, vol. 83, No. 1, (ianuarie 1989), p. 2

92 See Quincy Wright, 'Subversive Intervention,' *The American Journal of International Law*, vol. 54, No. 3, (iulie, 1960), pp. 521-535

față provocărilor perioadei de tranziție și să nu permită extremiștilor politici să manipuleze populația mai puțin educată sau polarizată politic. În schimb, voi diferenția aceste două tipuri de influență străină după scopul pe care îl urmează și forma sub care are loc.

Pe de o parte, avem de a face cu ajutorul străin sau influența politică externă, care are drept scop asistența unui stat în tranziție la edificarea unei balanțe instituționale în stat, pentru consolidarea statului de drept și a capacităților instituționale ale guvernării. Acest ajutor se oferă considerînd necesitatea creării condițiilor pentru populația statului ajutat ca să „își exercite drepturile politice și libertatea care sunt părți componente ale unui volum de drept internațional umanitar” și, orientîndu-se spre promovarea unor „relații constructive și nonviolente între state”⁹³. Un astfel de ajutor străin nu tinde să construiască un guvern în țara-țintă care ar activa în calitate de agent al puterii străine ce aplică influența, în schimb crează cadrul necesar pentru ca populația acestei țări să-și exercite dreptul pentru o alegere liberă și informată. O astfel de influență străină este de obicei transparentă și orientată în special spre construirea capacităților instituționale, dezvoltarea societății civile și educarea cetățenilor. Și aceasta este influența pe care o aplică Uniunea Europeană⁹⁴ și, ceva mai puțin, Statele Unite, către așa state post-sovietice cum sunt Moldova, Ucraina și Georgia⁹⁵.

93 Ibid, p. 6

94 Cercetările pentru această lucrare au avut loc începînd cu iarna anului 2007 și au continuat în 2008, din care motiv nu au inclus greșelile politicii externe ale Uniunii Europene în Moldova care, conform autorului, și au contribuit în cel mai puternic mod la creșterea autoritarismului în această țară în ultimii ani. Culminația dovezilor în acest sens a fost manipularea alegerilor parlamentare din 2009, fiind oricum recunoscute de organismele UE, precum și brutalitățile și torturile la care au fost expuși protestatarii pașnici în închisorile moldovenești, fapte care la fel continuă să fie ignorate de către UE.

95 Există o opinie puternică printre experți și cercetători, precum că suportul Statelor Unite oferit lui M. Saakașvili în Georgia în ultimii ani nu a reușit să evite creșterea unor tendințe și instrumente autoritare pe care le folosește partidul de guvernămînt în Georgia, printre acestea fiind intimidarea oponenților politici și manipularea alegerilor. Vezi de exemplu Jonathan Wheatley, “Georgia’s Democratic Stalemate,” OnenDemocracy.net, 14 aprilie 2008, <http://www.opendemocracy.net/node/36213/pdf> și International Crisis Group Report No. 189, ‘Georgia: Sliding Towards Authoritarianism?’ 19 decembrie 2007, http://www.crisisgroup.org/library/documents/189_georgia_sliding_towards_authoritarianism.pdf.

Totuși există și alt tip de influență străină, care are drept scop crearea unei structuri politice și de putere în țara-țintă, care ar permite statului ce aplică influența străină să preia controlul opțiunilor politice ale statului influențat, izolînd populația de la participarea la procesul de luare a deciziilor în stat. Adică, acest tip de influență externă promovează la putere o persoană sau un grup mic, care va distruge oricare balanță instituțională, deoarece cu cît mai autoritar este un stat, cu cît mai puternică este verticalitatea puterii, și cu atît mai ușor devine pentru forța străină să-și stabilească controlul în țara respectivă. Drept rezultat, țara sub influență străină de acest tip dezvoltă un sistem politic autoritar, care nu permite protecția drepturilor omului și libertăților cetățenilor. În linii mari, această descriere ar reprezenta cazul Moldovei, evident după alegerile parlamentare din 2009, cînd Rusia a demonstrat un suport fără precedent pentru Partidul Comuniștilor din Moldova. El s-a manifestat atît prin declarațiile liderilor politici, cît și prin mesaje oficiale ale Ministerului Rus de Externe, care citea că „rezultatele alegerilor din Moldova sunt în interesul popoului moldovean și rus”⁹⁶.

Așadar, diferența între scopurile urmărite în aplicarea influenței străine este că, într-un caz, avem dorința de a controla opțiunile politice ale statului-țintă, iar în altul - de a crea condițiile unde cetățenii acestui stat vor contribui la elaborarea opțiunilor de politici publice. Diferența este mult mai substanțială decît pare la prima vedere, reflectînd și ideologiile ce distinge Occidentul și Rusia construită de Putin, ultima fiind în creștere revanșistă și dornică să se afirme pe arena internațională prin metode agresive. Occidentul este dominat de idei liberal-democratice, care sunt influențate puternic de teoria păcii democratice, în care cooperarea este un factor determinant în relațiile dintre state. Din contra, în Rusia tehnologii politici ai Kremlinului au zămislit o altă ideologie, care a împru-

96 Fraza dată pe pagina MAE rusesc publicată la 7 aprilie 2009 a fost ulterior modificată, sunînd în varianta nouă “rezultatele alegerilor... reflectă interesele popoarelor țărilor noastre” (http://www.mid.ru/Brp_4.nsf/arh/BDD58EAFE7738317C325759100299AAC?OpenDocument), însă varianta inițială a rămas pe pagina agenției de presă Novosti Moldova, http://www.newsmoldova.ru/news.html?nws_id=812785 (accesată la 26 mai 2009).

mutat masiv din tradițiile de balanță de putere ale epocii lui Metternich. Cuvintele-cheie în noua ideologie rusească sunt „status quo”, „ordine”, „stabilitate”, pe când Kremlinul de fapt are intenția similară cu cea a omului de stat austriac din sec.XIX:

Mai mult ca atât, mult-lăudata sa insistență către alte puteri de a păstra ordinea europeană existentă nu era altceva decât un paravan pentru a menține influența Habsburgilor în afacerile internaționale la un nivel mult mai înalt decât permitea puterea pe care monarhia austriacă o pose- da la moment⁹⁷

Rusia, în o manieră similară, observînd cu invidie și răutate modul în care Occidentul își extinde influența în regiunile pe care Moscova le consideră dominioanele sale, precum și văzînd popularitatea ideologiei occidentale, a început vertiginos să se opună acestora. A încercat să o facă atât prin descurajarea statelor post-sovietice de a se integra în instituțiile occidentale, cît și protestînd sau chiar refuzînd Occidentului dreptul de a conduce o politică externă activă în spațiul CSI. Guvernul rus pretinde că Occidentul, o structură unde în percepția sa Statele Unite domină Uniunea Europeană și alte state incluse în această categorie descriptivă, trebuie să accepte un pact cu Moscova, prin care necondiționat ar accepta dreptul Rusiei de a domina spațiul post-sovietic, fără a interveni sau a crea obstacole acțiunilor de influență externă ale Moscovei în aceste state. Doar în acest mod este posibil, conform opiniilor politicianilor ruși, de a păstra ordinea, stabilitatea și pacea pe continentul european. Rusia este deranjată de faptul că, prin încorporarea foștilor săi sateliți în instituțiile occidentale, se va crea un model de regionalism care ireversibil le va lega de Occident. Și acest factor, împreună cu protecția militară a Occidentului, vor face imposibilă pentru Rusia recăpătarea, sub oricare formă, a controlul asupra teritoriilor fostelor republici sovietice.

În continuare voi dezvălui că planurile zămis- lite de Rusia, inclusiv instrumentele utilizate contra statelor care și-au declarat dorința de

a se integra în Occident (Moldova, Ucraina și Georgia), sunt de o natură agresivă, fiind dominate de scopurile și instrumentele unui război clasic. Faimoasa definiție a războiului lui Clausewitz, care indică că războiul este o continuare a politicii prin alte mijloace, este mai curînd o interpretare în stilul științelor politice, decît una legală. Există mai multe definiții ale războiului și una care include condițiile acceptate pe larg denumește războiul drept o confruntare între două sau mai multe țări, implicînd folosirea forțelor armate și avînd drept scop constrîngerea oponentului să renunțe la oricare rezistență și să accepte condițiile părții adversare.

Războiul este un act de agresiune și ostilitate, în care o parte, prin folosirea detașamen- telor înarmate, exercită o acțiune coercitivă asupra altei părți. Eficiența acestui mecanism coercitiv depinde de volumul de distrugerii și suferință care s-a impus asupra adversarului și care continuă pînă cînd o parte beligerantă înțelege că nu mai este capabilă să supor- te costurile continuării războiului, în rol de instigator al războiului sau ca parte care se apără.

Folosirea forțelor armate sau amenințarea de a le folosi reprezintă una din cele mai vechi instrumente de coerciție a omenirii. Deoare- ce, în timpurile mai vechi ale istoriei, omeni- rea era înapoiată și nu era atât de interdepen- dentă, alte posibile instrumente coercitive în afara războiului nu existau sau nu erau efici- ente. Însă, în lumea modernă, caracterizată de o dezvoltare avansată a civilizației și o interdependență crescîndă, există un număr sporit de instrumente coercitive, printre care le distingem pe cele economice, politice și chiar culturale. Ultima categorie include do- meniile sociale și ideologice.

Avînd în vedere că, tradițional, războiul im- plică folosirea forțelor armate, utilizarea altor instrumente coercitive, inclusiv cele militare, ar putea fi considerate și plasate sub umbre- la noțiunii de agresiune. Și totuși războiul nu trebuie perceput în termeni înguști și con- servativi ai unui statut beligerant între careva state, ci mai curînd în calitate de o acțiune care urmărește scopul bine determinat de a impune un oponent să accepte înfrîngerea și să execute voința celui care a instigat coer- cțiia. Astfel, războiul nu poate fi descris doar

97 Encyclopedia Britannica: The Age of Metternich, <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/44183/Austria/33361/The-Age-of-Metternich-1815-48>

prin folosirea forțelor armate, în schimb trebuie perceput în termeni de efecte și scopuri. Dacă o acțiune are drept scop impunerea unui stat de a executa voința unui alt stat, prin folosirea metodelor de coerciție care aduc distrugere și/sau suferință comparabile cu cele cauzate de forțele militare, atunci ea trebuie tratată de către dreptul internațional la fel ca și agresiunea armată.

Folosirea metodelor de război nonmilitar este utilă pentru Rusia și din motivul că Carta Națiunilor Unite consideră actele de agresiune cazuri care trebuie abordate de către Consiliul de Securitate al ONU. Problema nu constă doar în aceea că Rusia ca membru al Consiliului poate bloca oricare decizie sau determinare a agresiunii care nu îi convine. În cadrul legal al Națiunilor Unite lipsește o definiție juridică a agresiunii interstatale care ar include și alte instrumente de agresiune pe lângă cel militar. Astfel, conform Cartei ONU, organul care decide dacă o acțiune sau alta poate fi definită drept agresiune este Consiliul de Securitate⁹⁸.

În trecut la ONU se înregistrau încercări de a stabili o definiție a agresiunii interstatale.⁹⁹ O bună perioadă de timp subiectul dat a fost unul aprig discutabil atât între cercetători, cât și printre practicieni.¹⁰⁰ Cu toate acestea, eforturile de a agreea o definiție comună a agresiunii nu au avut succes, după cum și era de așteptat. Este totuși demn de atenție să observăm cum anumite regiuni au atins succes în definirea agresiunii, din cauza experienței lor cu influența străină negativă. Carta Organizației Statelor Americane subliniază clar că statele nu trebuie să se implice în afacerile unor altora, interzicând nu doar folosirea forțelor militare, dar și „oricare altă formă de interferință sau amenințare contra personalității sau Statului, sau contra elementelor sale politice, economice și culturale”¹⁰¹. Aceste principii au fost de asemenea reflectate în Actul Final de la Helsinki CSCE din 1975 și

98 Carta Națiunilor Unite, capitolul VII, articolul 39

99 See John N. Hazard, 'Why Try Again to Define Aggression?' *The American Journal of International Law*, vol. 62, No.3, (iulie, 1968), pp. 701-710

100 See Myres S. McDougal and Florentino P. Feliciano, 'The Initiation of Coercion: A Multi-Temporal Analysis', *The American Journal of International Law*, vol. 52, No. 2, (iulie, 1958), pp. 244-246

101 L. Damrosch (1989:7)

în câteva declarații ale Adunării Generale a ONU¹⁰².

Există și alte opinii care se opun ideii de a considera tehnicile de subversiune, etichetate „agresiune indirectă”, drept agresiune în termenii prevederilor Cartei ONU. Motivele invocate indică că o așa mișcare „ar fi contrariu scopurilor primordiale ale Națiunilor Unite de a preveni 'năpasta războiului' și 'de a opri actele de agresiune și alte încălcări ale păcii'.”¹⁰³ Însă, așa argumente sunt mai potrivite pentru perioada în care ele erau vorbite, în 1960, decît în prezent. Folosite astăzi, aceste argumente vor rata considerarea naturii schimbătoare a societății umane și că războaiele pot fi purtate și cu alte mijloace decît cele militare, cu o eficacitate și pierderi umane nu mai mici.

Natura schimbătoare a agresiunii interstatale, care a afectat modul în care statele pornesc războaie, a fost foarte bine capturată într-un studiu produs de doi ofițeri superiori ai Armatei Populare Chineze în 1999. Subliniind descreșterea violenței armate vizibile în viitor, ei au afirmat:

Războiul care a suferit schimbările impuse de dezvoltarea tehnologiilor moderne și a sistemului economiei de piață va fi declanșat tot mai mult în forme atipice. Cu alte cuvinte, pe cînd vedem o reducere relativă a violențelor militare, în același timp definitiv observăm o creștere a violențelor politice, economice și tehnologice. Și totuși, indiferent de formele pe care violența le poate lua, războiul e război, și o modificare a aparenței exterioare nu restrînge un război de urmarea legilor specifice principiilor tradiționale ale războiului.¹⁰⁴

102 Ibid, pp. 7-10

103 Q. Wright (1960:529). Articolul insistă că eticheta de „agresiune indirectă” a fost promovată să includă și noțiunea de „intervenție subversivă” în categoria de agresiune și astfel să justifice acțiuni militare de răspuns ale statelor sau ale Națiunilor Unite pentru a stopa acest tip de agresiune.

104 Qiao Liang and Wang Xiangsui, 'Unrestricted Warfare,' (Beijing: PLA Literature and Arts

Publishing House, februarie 1999), p. 6, [text tradus de *FBIS*], <http://www.terrorism.com/documents/TRC-Analysis/unrestricted.pdf>

Așadar, dacă un stat este amenințat cu război, chiar fiind unul care ia forme atipice și netradiționale, folosind instrumente politice, economice, culturale și tehnologice, în schimbul celor militare, faptul ca statul-țintă nu dorește să accepte că este lovit de război nu-l va scăpa de consecințele reale ale acestuia. Ignorând noile forme ale războiului e similar cu situația când un guvern nu face nimic în timp ce armate de tehnică și forțe militare îi invadează teritoriile.

Cei doi cercetători chinezi insistă că au identificat o nouă tendință a agresiunii interstatale (sau războiului), care deja este influentă și va dicta modul în care vor fi conduse războaiele viitorului, numindu-le „operațiuni de război nonmilitare”¹⁰⁵. Ei s-au referit inclusiv la terorismul internațional, indicând că folosirea a astfel de metode netradiționale de război au adus comunității internaționale nu mai puțină distrugere decât un război clasic cu forțe militare¹⁰⁶. Și chiar considerând folosirea de către actorii statali ai noilor metode de război nonmilitar, care amenință securitatea politică, economică și militară a unui stat, „distrugerile pe care le aduc acestea în domeniile afectate sunt absolut nu mai mici decât cele aduse în războaie pur militare”.¹⁰⁷

Pericolul acestor noi metode de război nonmilitar este enorm, deoarece nu poartă un caracter evident de agresiune, în sensul tradițional militar cu care toți s-au obișnuit. Fapt care determină ca țara-țintă a acestui tip de agresiune să fie neconștientă și neprotejată pînă cînd este deja prea tîrziu să organizeze un răspuns de apărare eficient. Războiul nonmilitar poate avea drept scop distrugerea legăturilor de comerț și/sau a sistemului financiar, afectînd balanța economică și prosperitatea cetățenilor statului. În continuare, aceste acțiuni vor eroda legăturile sociale, provocînd condiții în care vor crește diviziunile pe linii culturale, religioase și sociale, astfel societatea singură poate deveni o țintă a agresiunii străine. Folosirea instrumentelor războiului mediativ poate avea drept țintă slăbirea cimentului ideologic și de valori, care ține societatea împreună, astfel destrămîndu-i structura sănătoasă. Războiul

regulatoriu poate bloca un răspuns eficient crizei din partea comunității internaționale; războiul ajutorului extern poate submina tranziția democratică în regiuni instabile și promova regimuri autoritare la putere; iar războiul ideologic poate avea drept țintă subminarea credibilității și legitimității Occidentului în regiunile care sunt critice pentru menținerea păcii și securității internaționale.

Avînd în vedere că agresiunea militară în cele mai multe cazuri distruge forțele armate ale unei țări, economia și infrastructura, dar care pot fi reconstruite apoi, „agresiunea indirectă” are capacitatea de a aduce distrugereri ireparabile. Ea poate separa țări și popoare, otrăvînd relațiile reciproce pe perioade îndelungate și creînd zone cu conflicte incurabile de lungă durată. Acestea, de fapt, sunt tehnicile „agresiunii indirecte”, cele care creează obstacole majore pentru dezvoltarea democratică în așa state post-sovietice ca Moldova, Ucraina și Georgia. Ele servesc drept arsenalul invizibil al Rusiei, pentru a deranja procesele sănătoase în societățile acestor state, care, în caz că sînt lăsate fără interferența Kremlinului, ar avea mai multe condiții favorabile pentru democratizarea eficientă.

Dacă să studiem atent tendințele tranziției democratice în lume, am putea observa un model de democratizare cu efect secundar, cînd valurile tranziției din statele deja democratice se extînd către țările vecine, apoi către vecinii vecinilor etc. Acest val în Europa s-a oprit cînd a atins frontierele Federației Ruse, din motivul că inerția și forța tranziției democratice s-a ciocnit cu o contra-forță, care are scopuri contrarii de promovare a altui tip de tranziție, spre autoritarism. Deci, în prezent, anume valoarea forței și energiei acestor două valuri de tranziție cu scopuri și sens opus vor și decide care tip de tranziție va fi promovat în Moldova, Ucraina și Georgia.

Instrumentele agresiunii indirecte

Bugajski a identificat un număr de mecanisme utilizate în strategia Rusiei, menite să-i consolideze influența asupra foștilor sateliți. Într-o oarecare măsură ele reflectă strategii

105 Ibid, p. 50

106 Ibid, p. 132

107 Ibid, p. 116

mai cunoscute, cum ar fi subversiunea politică, dezagregarea economică, răspîndirea propagandei, dezorganizarea socială și războiul psihologic.

Edificarea unei influențe de către Rusia asupra preferințelor politicilor externe și de securitate ale statelor post-sovietice a fost unul din scopurile inițiale ale Kremlinului. Apoi, prin folosirea unor investiții străine dirijate și acaparări ale infrastructurii economice critice, companiile controlate de guvernul rus au luptat pentru obținerea pozițiilor de monopolist pe piețele interne ale acestor state. Concomitent, au lansat măsuri active pe teritoriul fostelor republici sovietice, implicînd oficiali, partide, organe de presă și organizații neguvernamentale pro ruse, pentru a obține influență socială și politică. Dependentele energetice și economice create urmau să se transforme, cu timpul, în influență interguvernamentală pe termen lung.¹⁰⁸

Totodată, oficialii ruși s-au opus consolidării legăturilor Moldovei cu Occidentul, încercînd să limiteze din scopul și dinamică largirii influenței instituțiilor occidentale în spațiul post-sovietic.¹⁰⁹ Acest lucru s-a realizat, deoarece Kremlinul a înțeles că integrarea foștilor săi sateliți în instituțiile occidentale va diminua modelul de regionalism, bazat pe dependența critică de Rusia a foștilor sateliți. În schimb integrarea europeană va crea noi legături regionale cu statele și organismele din Vest, permițînd Moldovei și altor foști sateliți rusești să părăsească CSI și să se alăture modelului de regionalism occidental. Fapt care ar crea dificultăți enorme pentru Rusia în eforturile sale de a-și reconstrui influența asupra acestor țări. Din acest motiv extinderea NATO stîrnește opoziția Kremlinului, deoarece elitei conducătoare rusești îi este frică că în rezultatul extinderii vor fi create obstacole de netrecut pentru planurile Rusiei de a-și restabili controlul asupra teritoriilor

108 În timpul aflării în oficiu a președintelui Lucinschi, guvernul moldovean primise oferta de la o companie occidentală, care ar fi ajutat Moldova să-și reducă dependența energetică față de Gazprom. În perioada cînd se purtau negocierile, reprezentantul Gazpromului vizitase Moldova, avuse discuții cu președintele țării, ca după scurt timp guvernul existent să fie schimbat, iar oferta companiei occidentale să nu fie acceptată.

109 Bugajski (2004: 30-31)

statelor post-sovietice, ele fiind protejate de acordul instituțional al Alianței pentru apărare colectivă reciprocă.¹¹⁰

Și totuși, nu trebuie de confundat aceste scopuri cu instrumentele utilizate, care includ presiune diplomatică manifestată prin manipularea tratatelor și acordurilor interstatale, variate declarații inflamatorii și provocatorii ale oficialilor ruși; campanii de propagandă, care includ tehnici de demonizare și dezinformare, atacînd politicienii care suportă ideea de integrare în Occident, atît în statele post-sovietice, cît și pe cei din statele occidentale; amenințări directe de agresiune armată și dislocări ale forțelor militare rusești sub deghizări, cum ar fi necesitățile umanitare sau de menținere a păcii; detașarea cazacilor și altor tipuri de „voluntari”, recrutați prin intermediul oficiilor Ministerului Apărării rus pe tot teritoriul Rusiei¹¹¹; controlul energetic și presiunea economică, obținute inclusiv prin atragerea politicienilor de rang înalt ai statelor-țintă să investească pe teritoriile controlate de Rusia, astfel legîndu-i pe acești politicieni cu mecanisme de dependență personală; și, nu în ultimul rînd, prin inflamarea insatisfacției sociale și exploatării diviziunilor pe linii etnice, culturale și religioase.

Caracterul ascuns al acestor metode face dificilă identificarea, înțelegerea funcționării lor sau chiar realizarea că astfel de tehnici există în general. Date despre astfel de acțiuni de agresiune indirectă nu apar des în presă, dar se întîmplă să găsim fărîme de informație care ar scoate în lumină detalii despre diferite conflicte. Un exemplu concludent este articolul publicat în ziarul „Moscovskie Novosti” în 2002, în care jurnaliștii ruși au indicat că Serviciul Militar de Informații rus (GRU)¹¹² a instruit și trimis personal militar să conducă operații clandestine în Abhazia, Osetia de Sud și Transnistria. Același articol a afirmat precum că agențiile secrete ale statului rus

110 Ibid, p. 2

111 Oleg Elenski, „Novaya Dobrovolicheskaya Armia”, Nezavisimoye Voennoe Obozrenie, 25 august 2006, http://nvo.ng.ru//forces/2006-08-25/4_kazaki.html#. În acest articol se revelează că cazacii ruși au luptat în conflictele post-sovietice la începutul anilor 90 ai secolului trecut, inclusiv în Transnistria. Este clar, că aceste unități erau organizate cu asistența structurilor militare oficiale rusești.

112 Direcția militară de informații rusească (GRU – Glavnoe Razvedyvatelinoe Upravlenie)

au obișnuința de a infiltra oamenii săi în grupări criminale organizate peste hotare, pentru a folosi potențialul interlop în scopul activităților de informație și securitate.¹¹³

Pe lângă aceste metode, Kremlinul a exploatat regionalismul post-sovietic, pentru a consolida legături culturale și de educație, implicând politicieni, cercetători, jurnaliști, lideri formali și informali, prin intermediul lor edificându-și capitalul de influență politică în statele post-sovietice. Pentru a diminua interesul și gradul de implicare al Occidentului în statele CSI, Rusia a depus eforturi la izolarea liderilor pro-occidentali ai acestor țări, forțându-i și provocându-i în situații critice, în care să nu aibă nici un aliat, astfel forțându-i să accepte suportul Rusiei, care, în acel moment, s-ar părea unica soluție existentă. De asemenea, Moscova folosește activ ofițerii de informații în penetrarea rețelelor crimei organizate autohtone în statele CSI, pentru a le utiliza mecanismele acestora de influență a autorităților locale, în scopul penetrării structurilor militare și de informații ale foștilor săi sateliți.¹¹⁴

Aceste strategii au fost testate și folosite într-o măsură sau alta pe tot teritoriul fostei URSS, fapt care indică adoptarea de către Rusia a unei abordări structurale și organizate către folosirea metodelor de agresiune indirectă contra statelor vecine. Nu doar Moldova și Georgia au fost afectate de așa tratament al Rusiei. Bugajski oferă niște detalii mai extinse despre aceasta, indicând că:

Pentru a întoarce Kievul mai ferm sub controlul său, Moscova s-a angajat în diferite forme de subterfugiu și subversiune. Variatele sale metode au inclus șantajul energetic, acaparări economice strategice naționale, propaganda mediatică, discreditarea politicienilor ce optau pentru independență față de Rusia, încercări de a izola Kievul diplomatic, manipularea subiecților etnice și conflictelor regionale, amenințări de intervenție militară directă pentru a proteja etnicii ruși, pretenții teritoriale persistente și provocări asupra

subiectului cine deține proprietatea bazei navale de la Sevastopol în Crimeea.¹¹⁵

De fapt, politicienii și analiștii ruși nu s-au deghizat să recunoască folosirea de către Rusia a subterfugului, subversiunii și agresiunii indirecte în calitate de metode-cheie ale politicii externe față de statele post-sovietice. Konstantin Zatulin, fost membru al Dumei de Stat pe lista partidului „Edinaya Rossiya”, unde a îndeplinit funcțiile primului locțiitor al Comitetului Dumei pentru relațiile cu CSI și compatrioții în străinătate, oferă un bun exemplu în acest context.

În 1997 Zatulin a fost coautorul unui articol, unde a indicat că Rusia trebuie să „folosească toate instrumentele sale de influență cum sunt cel economic, militar, etno-demografic și altele și să nu permită consolidarea puterii de stat în jurul unor forțe care au o orientare antirusă și antiintegraționistă. Doar măsurile active (incluzînd destabilizarea situației pe arena internă în regiunile unde forțele antirusă și antiintegraționiste sunt în special active) sunt capabile să prevină procesul lent, dar ireversibil... cînd aceste state părăsesc sfera de influență a Rusiei și transformă CSI în ficțiune”, - a continuat articolul. În același context se menționa, de exemplu, despre relațiile cu Azerbaijan, că Rusia trebuie să suporte superioritatea militară a Erevanului față de Baku, să instige tendințele unioniste ale poporului Lezgin, o parte din care locuiește în Azerbaijanul de Nord, să plaseze pe agenda problemelor urgente subiectul autonomiei Talîș, astfel încît să provoace federalizarea Azerbaijanului și să facă această țară instabilă pentru oricare investiții străine legate de hidrocarburi. Lucruri similare au fost spuse despre Ucraina, insistîndu-se că doar federalizarea ei în relațiile cu Crimeea va fi o garanție puternică că Kievul va rămîne prietenos Moscovei.¹¹⁶ Toate aceste idei copie cu exactitate principiul acțiunilor politicii ruse față de Republica Moldova.

Moscova a preluat drept obicei să ofere pașapoarte rusești persoanelor care locuiesc în regiunile Abhazia, Osetia de Sud și Transnistria. Și cînd, după unele surse, numărul

115 Ibid, p. 81

116 K. Zatulin and A. Migranean, „SNG: Nachalo i Konetz Istorii. K Smene Veh”, *Nezavisimaya Gazeta*, 26 martie 1997, <http://www.zatulin.ru/index.php?§ion=publications&id=35>

113 Igor Koroliov, ‘Killers’ Trade Union,’ *Moskovskie Novosti*, No. 25, 9 iulie 2002

114 Ibid, pp. 29-49

de posesori ai pașapoartelor rusești a atins cota de 80-90% în regiunile secesioniste ale Georgiei și aproximativ 25% în Transnistria¹¹⁷, Rusia insistă că are dreptul să-și „protejeze cetățenii” în regiunile de conflict. Chiar folosindu-și forțele armate, dacă este necesar, prin aceasta punând presiune adițională asupra guvernelor de la Chișinău și Tbilisi. Iar în cazul Moldovei, pentru că Chișinăul nu a acceptat deschiderea unui oficiu consular rus în Tiraspol, după cum solicitase Moscova, Kremlinul a început să distribuie vize rusești în Transnistria prin intermediul oficiului partidului scandalos LDPR în Tiraspol, folosindu-l, de fapt, în calitate de consulat rus¹¹⁸. Alte organizații, inclusiv și mișcarea de tineret pro rusă „Proriv” au fost implicate în activități similare. La 2 noiembrie 2000, oficiul consular al Federației Ruse la Chișinău a semnat un contract cu organizația „Edinstvo” din Transnistria, care s-a autodescriș ca mișcare socială. Contractul permitea organizației să ofere servicii consulare din numele oficiului consular rus din Chișinău pentru o perioadă de șase luni și permitea extinderea acestuia cu încă șase. Conform contractului, „Edinstvo” trebuia să asigure în orașul Bender (Tighina) și localitățile din jur asistența necesară consulară și să ofere pașapoarte rusești celor care și-ar dori să devină cetățeni ai Rusiei. Oficiul consular rus din Chișinău își asuma responsabilitatea de a asigura „Edinstvo” cu „toată consultația și documentele necesare”.¹¹⁹ Consecințele dramatice ale acestei politici de „pasportizare” conduse de Kremlin în regiunile secesioniste au fost observate în timpul alegerilor în Duma de Stat rusească și a președintelui Federației Ruse. În ciuda protestelor Chișinăului, care nu a permis deschiderea

117 Vladimir Bukarski, „Fortpost na Dnestre”, *Zavtra*, No. 35 (667), 30 august 2006

118 ‘Moldova’s Uncertain Future,’ International Crisis Group Report, No. 175, 17 august 2006, p. 17, http://www.crisisgroup.org/library/documents/europe/moldova/175_moldova_s_uncertain_future.pdf. LDPR este abrevierea pentru Partidul Liberal Democratic din Rusia, iar liderul său este scandalosul Vladimir Jirinov-schi. A devenit un obicei pentru toate partidele rusești cu agendă naționalistă să deschidă oficii în Transnistria, de parca aceasta ar fi o provincie rusească.

119 Din partea Consulatului rus la Chișinău, contractul a fost semnat de către Andrey Viktorovici Kainov, iar Vlarii Valentinovici Avdeev, locțiitorul președintelui comitetului executiv al “Edinstvo” a semnat pentru “Edinstvo”. Vezi “Rolul Federației Ruse în conflictul transnistrean. Partea III”, <http://www.eurasianhome.org/xml/t/expert.xml?lang=en&nic=expert&pid=1077>

secțiilor de votare decât în incinta Ambasadei Rusiei, Moscova a mers contrar dorinței statului-gazdă și a deschis numeroase secții de votare în Transnistria.¹²⁰

Procedura de „pașaportizare” a început de fapt foarte curînd după destrămarea URSS și a luat forma eforturilor Guvernului rus de a implementa institutul cetățeniei duble în spațiul post-sovietic. Ministrul de externe Andrei Kozîrev a numit acest proces „cel mai important instrument” necesar pentru soluționarea „scopurilor strategice-cheie ale politicii externe rusești”.¹²¹ Chiar dacă, inițial, această politică rusească a întâlnit opoziție, în forme directe sau mai subtile, Rusia a reușit să le depășească. Începînd cu 1997, a început să încurajeze primirea pașapoartelor rusești de către persoanele care locuiau în statele CSI, deseori contra dorinței autorităților acestor țări și contra legislației lor naționale. După cum a menționat I. Zelevnev, „prin tratarea rușilor din vecinătatea apropiată nu doar în calitate de minorități naționale în aceste țări, dar și ca compatrioți, Moscova a edificat motivele care, la vremea potrivită, să permită ridicarea problemei date în relațiile cu vecinii. Noul concept ‘Rusia și compatrioții’, elaborat de Kremlin, i-a permis să adreseze subiectul diasporelor rusești ca o problemă internă a Rusiei”.¹²²

În afară de aceasta, mai există cîteva tehnici folosite de Kremlin pentru a-și justifica interferența în afacerile interne ale foștilor săi sateliți. Apologiștii acestor idei susțin că, după prăbușirea Uniunii Sovietice, fostele republici trec printr-o perioadă de degradare. Ei insistă că Rusia este înconjurată de un inel de state incapabile să se dezvolte independent fără asistență străină și că aceste state necesită nu doar ajutor financiar, ci și politic, organizațional și moral. Drept rezultat, aceste state post-sovietice pot sau progresa cu ajutorul Rusiei, ori să se înăbușe în încercarea de a se dezvolta, continuînd să degradeze. Însă, continuă aceștia, degradarea spațiului post-sovietic va aduce la haos, care se va extinde

120 Încă un rezultat al politicii forțate de „pasportizare” a Rusiei este intervenția „umanitară” a forțelor militare ruse în regiunile secesioniste.

121 I. Zelevnev, ‘Sootechestvenniki v Rossiiskoi Politike na Postsovetskom Prostranstve’, *Russia in Global Affairs*, No.1, (ianuarie-februarie 2008), <http://www.globalaffairs.ru/numbers/30/9127.html>

122 Ibid.

și în Rusia. Din acest motiv, în opinia lor, Guvernul Rusiei trebuie să fie proactiv, oferind mai mare atenție rezistenței posibilului haos în spațiul post-sovietic, în loc să irosească resurse în încercarea de a nimici haosul în interiorul Rusiei, măsură privită de acești specialiști ruși drept reactivă.¹²³

Suveranitatea fostelor republici sovietice de asemenea este pusă sub semnul întrebării, atât de cercurile academice, experți, cât și de politicienii din Rusia. Există un volum impresionant de literatură științifică în Rusia, care susține că statele post-sovietice duc lipsă de suveranitate sau că sunt doar în procesul de a-și construi statalitatea. Ele mai sunt dominate de ideea că radicalii occidentali, neoconservatorii și persoane din Washington cu un mod rusofob de gândire¹²⁴ au luat sub control o mulțime de centre de putere în așa state ca Moldova, Ucraina și Georgia, forțându-le să promoveze politici antirusești. Este foarte ilustrativ și cazul care a avut loc în timpul Summit-ului NATO la București în 2008, când președintele rus Vladimir Putin i-a vorbit președintelui american George Bush că „Ucraina nici măcar nu este un stat”¹²⁵. În același sens, sunt depuse eforturi de a promova ideea, precum că țările post-sovietice au caracteristicile unor state eșuate (failed states), care nu pot lua decizii singure și că, în schimbul asistenței și ajutorului Rusiei, ele trebuie să se gândească să-și comercializeze rămășițele suveranității, sprijinind eforturile politicii externe a Rusiei în forumurile internaționale.

Totodată, are loc un șir de activități care urmăresc promovarea legăturilor culturale

123 M. Deleagin, ‘Posle SNG: Odinocestvo Rossii’, *Russia in Global Affairs*, No. 4, (iulie-august, 2005), <http://www.globalaffairs.ru/numbers/15/4512.html>

124 Inter-Media Consulting, ‘Deputat Gosdumy RF Sergey Markov: Ukraina Potereala Svoi Suverenitet’, 12 mai 2008, <http://www.imk.com.ua/ru/articles/25794>

125 Kommersant, ‘Blok NATO Razoshelsea na Blopkakety’, No. 57, 7 aprilie 2008, <http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=877224&NodesID=5>.

Conform articolului, Putin s-a adresat către Bush, cu supărare în glas: „Înțelegi George sau nu, că această Ucraină nu este nici măcar un stat! Ce este Ucraina? O parte a teritoriilor sale este Europa de Est, iar alta, și una semnificativă, sunt teritoriile donate de noi!” Putin a continuat, sugerând că dacă Ucraina va fi invitată să devină membru a NATO, atunci ea va dispărea ca stat, căci Rusia va acapara teritoriile din Est și Crimeea de la Ucraina.

și identitare ale Moldovei și Ucrainei cu Rusia, cu toate că în Rusia multe organizații critică aceste activități ca fiind insuficiente. Evident că Moldova și Ucraina sunt niște ținte prioritare, considerând numărul mare al minorităților ruse și al vorbitorilor de limbă rusă pe teritoriul acestor două țări, precum și rolul important ce îl joacă limba rusă în viața cotidiană a cetățenilor. Aceasta se execută prin promovarea și deschiderea canalelor de televiziune, posturilor locale ale radiourilor și ziarelor rusești, finanțarea programelor culturale și de studiere a istoriei Rusiei, sprijinind ONG-uri prorusești și chiar universități întregi. Cu toate că multe din aceste inițiative sunt declarate drept suport cultural, există indici că fondurile alocate ar putea ajunge în mâinile grupurilor naționaliste, a partidelor și inițiativelor care promovează interesele guvernului rus și creșterea influenței Rusiei. Una dintre ideile strategice care devine tot mai pronunțată este crearea unei „Uniuni Euroasiatice”, după modelul Uniunii Europene, dar sub conducerea Rusiei.

O atenție deosebită trebuie atrasă la eforturile Moscovei de a crea o istorie virtuală în jurul originii și naturii conflictului transnistrean, a rolului Federației Ruse în cadrul conflictului – eforturi care sunt foarte vizibile pe Internet¹²⁶, adresându-se generației mai tinere, care nu prea înțelege sau cunoaște natura conflictului. Ar fi un subiect interesant de studiu, însă este în afara scopului lucrării curente. Și totuși este un domeniu important, pentru că din motivul unui nivel redus de educație și tendința în creștere a tineri să-și cumpere studiile, nivelul ignoranței printre ei este foarte răspândit. Adițional la apatia politică și lipsa de gândire critică, moștenite din perioada sovietică, acestea creează o audiență slab educată, care este extrem

126 Atât autoritățile de la Tiraspol, cât și agențiile de presă rusești depun eforturi mari pentru a invada Internetul cu istorii ale „ex-comatanților”, „martorilor” și „victimelor” care au „văzut cu ochii proprii” ce s-a întâmplat în timpul conflictului. Finanțe și eforturi considerabile sunt investite în publicarea cărților și scrierea articolelor. În special este interesant un caz implicând Wikipedia: autoritățile de la Tiraspol pare să fi angajat personal care să scrie regulat despre conflictul transnistrean, relațiile moldo-ruse, ei manipulează faptele și, în general, tind să promoveze viziuni diferite asupra conflictului, bazate pe cărțile publicate de Kremlin și Tiraspol, într-un stil similar, așa cum specialiștii sovietici creau o istorie virtuală care să satisfacă PCUS.

de vulnerabilă la manipulări stilistice și retorice, după cum o confirmă și studiile de comunicare.¹²⁷

Un alt important instrument în arsenalul rus de agresiune indirectă în spațiul post-sovietic îl reprezintă așa-numitele operațiuni de menținere a păcii CSI. Ca urmare a prăbușirii Uniunii Sovietice, Rusia a beneficiat de pe urma trupelor militare dislocate în republici, iar Occidentului i-a fost frică și a manifestat nedorință să se implice în afacerile fostei URSS la acel moment. În rezultat, Rusia și-a avut mâinile libere pentru a continua promovarea conflictelor locale, în orchestrarea cărora conducerea URSS a jucat un rol primordial. Strategiile obișnuite includeau susținerea regiunilor rebele, chiar luptînd de partea lor contra conducerii republicilor neloiale Moscovei, în mod direct sau indirect.

Cînd regiunile rebele, prin lupte, atingeau poziții strategice convenabile, conducerea politică de la Moscova se implica diplomatic, pentru a „îngheța” situația la starea existentă. Moscova începea să pună presiune asupra capitalelor noilor state independente, pentru ca acelea să accepte încetarea focului, impunîndu-i să nu obiecteze detașarea drept pacificatori a trupelor militare ruse care, pînă recent luptau contra republicilor. Ulterior, Rusia practica menținerea unui nivel de tensiune „controlat” al conflictelor, ca să nu devină prea serioase și eventual să destabilizeze situația, dar în același timp să ofere suficiente motive pentru a cere menținerea incontinuu a pacificatorilor ruși în regiune.¹²⁸ Moscova a depus eforturi mari la ONU pentru recunoașterea CSI în calitate de „organizație internațională”, căci acest lucru i-ar fi permis Rusiei să decidă misiuni de „pacificare”, fără acordul Consiliului de Securitate ONU.¹²⁹

În Moldova trupele militare ruse, sub deghizarea pacificatorilor, au devenit cea forță de protecție care asigură securitatea conducerii separatiste în Transnistria, pentru ca ea între

127 G. Ray Funkhouser & Nathan Maccoby, ‘An Experimental Study on Communicating Specialized Science Information To a Lay Audience,’ *Communication Research*, vol. 1, 1974, p. 110

128 Bobo Lo, ‘Vladimir Putin and the Evolution of Russian Foreign Policy,’ *Royal Institute of International Affairs, Chatham House Papers* (London: Blackwell, 2003), p. 92.

129 Bugajski, (2004:37)

timp să-și consolideze cvasiinstituțiile și să-și construiască forțe armate. Totodată aceste forțe ruse de pacificare au violat în nenumărate rînduri chiar și acordurile impuse de Moscova Chișinăului. În 1994, forțele rusești s-au retras unilateral de la posturile de control de pe rîul Nistru, permițînd ca acestea imediat să fie completate cu grupări armate ale Tiraspolului. Pasul dat a permis Tiraspolului stabilirea așa-numitelor posturi de grăniceri și vameși la linia condițională de separare cu teritoriile controlate de Chișinău.

Ceva mai recent, conducerea Moldovei a început să promoveze ideea retragerii trupelor ruse, sub pretextul că nu mai este nevoie de ele, din motivul că conflictul nu e violent. Ca reacție de răspuns, Moscova a lansat o amplă campanie media, prin care a insistat cît de necesară este prezența trupelor sale militare pentru securitatea regiunii și că, în caz dacă ele vor fi forțate să plece, focul conflictului armat din nou va fi aprins pe malurile Nistrului. Kremlinul a înscenat un șir de drame, deplasînd în regiunea transnistreană oficiali ruși, lideri ai Bisericii Ortodoxe Ruse, care laudau și proslăveau importanța soldatului rus la Nistru, aducîndu-le decorații și cadouri și organizînd o acoperire media uriașă a acestor evenimente.

Una din strategiile frecvente folosite de Rusia în legătură cu soluționarea conflictului este presiunea asupra Moldovei privind acceptarea Tiraspolului în calitate de „parte egală” la negocieri. Prin această strategie Moscova dorește să-și consolideze argumente precum că Moscova nu este implicată în conflict, în timp ce să-și pregătească teren pentru promovarea versiunii că „Chișinău este agresorul”. Statele și organismele occidentale la fel sunt țintele acestei strategii. În cazul în care Rusia are succes în aceste eforturi, ea va fi în stare să-și continue promovarea agendei în spatele scenei, prezentîndu-și propriile inițiative și planuri drept inițiative ale Tiraspolului, abilită să blocheze nestingherit oricare inițiativă care nu-i este pe plac. Moscova va obține posibilitatea să „înghețe” conflictul la nesfîrșit, pînă cînd Chișinăul și partenerii săi occidentali nu vor fi de acord să accepte o soluție, care va consolida definitiv rolului monopolist al Rusiei în Moldova.

CONCLUZII

Această lucrare a încercat să trateze un subiect complet ignorat în Moldova, înțelegerea căruia, în opinia autorului, ar putea avansa mult eficiența politicii externe a Chișinăului. Pentru obiectivitate trebuie să recunoaștem că subiectul este unul mai puțin cunoscut și în Occident. Lucrarea a avut de fapt câteva țeluri. În primul rând, să indice că eșecul tranziției democratice în Moldova nu are doar motive interne, ci, în mod special, este rezultatul influenței negative a presiunii politicii externe rusești și a metodelor agresivității indirecte aplicate de aceasta contra Moldovei. În al doilea rând, să reflecte faptul că, aflându-se pe linia de ciocnire a două valuri de tranziție, unul din Occident – democratic, iar altul din Răsărit – autoritar, Moldova simte mai puternic influența valului autoritar. În ambele cazuri, motivele sunt atât moștenirile sovietice ale Moldovei, care determină o integrare și, respectiv, o vulnerabilitate mai puternică față de Rusia; cât și mediul de insecuritate generat de Moscova. Ambele, după cum explică a.n. legea Seeley-Heintz, oferă condiții favorabile pentru dezvoltarea unui sistem autoritar de conducere.

A treia concluzie indică asupra faptului că Occidentul are mize mult mai slabe în cazul Moldovei comparativ cu Moscova, ceea ce contribuie la generarea unor resurse, politici și decizii mai ferme și de mai mare intensitate din partea Rusiei. Extinderea politicilor Occidentului în spațiul post-sovietic generează opoziție și politici concurente din partea Rusiei, ce determină, în mare parte, eșecurile partenerilor de la Vest, fapt nu prea acceptat la Bruxelles. Metaforic, am putea susține că în concurența pe spațiul post-sovietic Rusia joacă chibzuit și serios, pentru victorie, iar Occidentul joacă agale, relaxat și pentru haz, fără a depune eforturi suficient de gândite pentru atingerea unor scopuri mai ambițioase.

Lucrarea oferă sugestii în ceea ce privește politicile de asistență externă din partea Occidentului și cele de dezvoltare democratică

pe latura organizațiilor de tip USAID, DFID, SIDA, UNDP etc. Volumul acesta de asistență are un randament redus, iar eficiența ei este supusă criticii dure din partea experților din Occident. Eforturile de asistență în dezvoltarea democratică sunt eronate din punctul de vedere al strategiilor aplicate și inadecvate din punctul de vedere al condițiilor existente pe teren. Se sugerează că Moldova și alte state post-sovietice trebuie tratate nu atât prin prisma eficacității politicilor interne, cât în contextul pericolelor de securitate de origine externă, care duc la coruperea sistemului politic și guvernării, făcându-l ineficient și autoritar.

Ideea are repercusiuni adânci cel puțin în cazul Moldovei, căci scoate în evidență greșeli sistemice ale agențiilor de dezvoltare occidentale atât guvernamentale, cât și nonguvernamentale, manifestate prin oferirea suportului financiar și politic mimării proceselor democratice de către conducerea politică de la Chișinău. Astfel, aceste agenții contribuie în esență la consolidarea autoritarismului în Moldova, prin acțiunile și inacțiunile sale.

Totodată studiul indică asupra faptului că democratizarea spațiului post-sovietic, fără balansarea presiunii politicii externe rusești, este sortit eșecului, căci Moscova promovează un val de autoritarism, la fel cum Occidentul se străduie să promoveze un proces de tranziție democratică. Într-un fel bizar, procesul dat seamănă cu confruntarea ideologică dintre URSS și Occident în timpul războiului rece, când fiecare tabără promova orînduirii și regimuri politice care să-i permită obținerea unei loialități sau prietenii din partea statului-țintă. Din oarecare motive, fie politice sau economice, Bruxellesul refuză să accepte acest lucru, fiind mai mult interesat în liniștirea Kremlinului, decît în confruntarea lui, care, de fapt, este absolut inevitabilă. Drept rezultat Rusia percepe aceste mișcări ca cedări și concesii, fapt care plasează UE, în special, pe harta stra-

tegică a Moscovei în calitate de un oponent slab, cu vulnerabilități vădite, pe care Rusia le exploatează abil.

Astfel, conducerea politică de la Chișinău, indiferent de culoare și afiliere politică, va fi nevoită să flirteze cu Moscova, atît timp cît Occidentul nu va fi în stare să ofere un suport substanțial și să asiste Moldova la balansarea presiunii externe rusești. Un prim pas în acest context este detașarea „chirurgicală” a Moldovei de la CSI, în particular, și regiunea post-sovietică condusă de Rusia, în general, pentru a fi atașată prin legături economice, politice, culturale și de securitate la regiunea euro-atlantică. Adică, din aceasta se mai poate trage și concluzia că Republica Moldova nu va fi capabilă să avanseze pe linia dezvoltării democratice atît timp cît ea nu va intra în Uniunea Europeană, care o va elibera de dependențele regionalismului dominat de Rusia și toate consecințele rezultante.

În calitate de recomandări pentru actorii interesați, am putea sintetiza următoarele puncte:

- partenerii occidentali ai Republicii Moldova, cît și agențiile pentru dezvoltare urmează să realizeze influența dominantă a factorilor externi, așa cum este politica externă a Rusiei, asupra eșecului tranziției democratice în Moldova și să-și adapteze politicile și strategiile de implicare în țară;
- este necesară studierea transformării agresiunii interstatale, a noilor metode nonmilitare folosite de Rusia pentru acapararea controlului politic asupra Moldovei și altor state CSI,

precum și efectul pe care îl are insecuritatea asupra dinamicii de tranziție democratică și dezvoltării autoritarismului;

- deoarece conducerea Moldovei nu mai este capabilă să reziste presiunilor externe a Kremlinului, unica posibilitate de a nu permite transformarea Moldovei într-un satelit clasic al Rusiei este ca Occidentul să se implice mai activ, prin contracararea permanentă a politicilor ruse de influență.

Lucrarea dată este utilă atît pentru experți, cît și pentru studenții interesași de studiile de securitate și tranziția democratică, datorită referințelor multiple prezentate de text și teoriilor aplicate. Cu toate că se axează preponderent pe cazul Republicii Moldova, studiul oferă idei utile pentru explicarea eșecurilor revoluțiilor colorate în Ucraina și Rusia, care contravin celor existente curent pe piața de idei, precum că „revoluțiile color aduc haos și instabilitate”. Studiul de asemenea elucidează ideea că, la frontiera fostei URSS s-a creat un front unde s-au ciocnit două valori ideologice, care prezintă fundamente pentru două tipuri de sisteme politice, cel liberal-democratic și cel autoritar. În prezent, puterea valului autoritar care are origine în Rusia este mai mare decît a valului democratic ce vine din partea Occidentului, motiv din care tranziția democratică în spațiul sovietic este sortită eșecului, atît timp cît Occidentul nu va depune mai multe eforturi atît din punct de vedere material, dar și intelectual, pentru a înțelege motivele nereușitelor sale.

BIBLIOGRAFIE:

1. Acemoglu, Daron and Robinson, James, 'A Theory of Political Transitions,' *The American Economic Review*, Vol. 91, No. 4, (September, 2001), pp. 938-963.
2. Almond, Gabriel A., 'The International-National Connection,' *British Journal of Political Science*, Vol. 19, No. 2, (April, 1989).
3. Blackstock, Paul W., 'The Strategy of Subversion: Manipulating the Politics of Other Nations,' (Chicago: Quadrangle Books, 1964).
4. Boix, Carles, and Stokes, Susan, 'Endogenous Democratization,' *World Politics*, Vol. 55, No. 4, (July, 2003), pp. 517-549.
5. Botan, Igor, 'Visa Facilitation Agreement: Beer for Members of Trade Unions Only?!,' Association for Participatory Democracy 'Adept', 30 January 2008.
6. Bratton, Michael and van de Walle, Nicolas, 'Democratic Experiments in Africa: Regime Transitions in Comparative Perspective.' (Cambridge: University of Cambridge, 1997).
7. Bugajski, Janusz, 'Cold Peace: Russia's New Imperialism,' (Westport: Praeger 2004).
8. Chase, Robert S., Hill, Emily B., Kennedy, Paul, 'Pivotal States and U.S. Strategy,' *Foreign Affairs*, (January/February 1996), Volume 75, No. 1.
9. Danilovic, Vesna, 'The Sources of Threat Credibility in Extended Deterrence,' *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 45, No. 3, (January, 2001).
10. Damrosch, Lori Fisler, 'Politics Across Borders: Nonintervention and Nonforcible Influence Over Domestic Affairs,' *The American Journal of International Law*, Vol. 83, No. 1, (January, 1989).
11. Deimel, Johanna; Meurs van, Wim (eds.), "The Balkan Prism: A Retrospective by Policy-Makers and Analysts", (Munchen: Verlag Otto Sagner, 2007).
12. Deleagin, M., 'Posle SNG: Oдиночество Rossii' [After CIS: The Loneliness of Russia], *Russia in Global Affairs*, No. 4, (July-August, 2005).
13. Diamond, Larry; Hartlyn, Jonathan; Linz, Juan J.; Lipset, Seymour Martin (eds.), 'Democracy in Developing Countries: Latin America,' (Boulder CO: Lynne Rienner Publishers, 2nd ed., 1999).
14. Elman, Miriam Fendius, "The Foreign Policies of Small States: Challenging Neorealism in Its Own Backyard", *British Journal of Political Science*, Vol. 25, No. 2 (April, 1995).
15. Emerson, Michael, 'Time to Think of a Strategic Bargain with Russia,' Center for European Policy Studies, Policy Brief No. 160, May 2008.
16. Epstein, David; Bates, Robert; Goldstone, Jack; Kristensen, Ida; O'Halloran, Sharyn, 'Democratic Transitions,' *American Journal of Political Science*, Vol. 50, No.3, (July, 2006), pp. 551-569.
17. Evans, Gareth, "Cooperative Security and Intrastate Conflict", *Foreign Policy*, No. 96, (Fall, 1994).
18. Funkhouser, Ray and Maccoby, Nathan 'An Experimental Study on Communicating Specialized Science Information To a Lay Audience,' *Communication Research*, Vol. 1, 1974.
19. Gleditsch, Kristian, 'All International Politics is Local: The Diffusion of Conflict, Integration, and Democratization.' (Ann Arbor: University of Michigan Press, 2002).
20. Hazard, John N., 'Why Try Again to Define Aggression?' *The American*

- Journal of International Law, Vol. 62, No.3, (July, 1968), pp. 701-710.
21. Henrikson, Alan K., 'Discussion Paper in Diplomacy: What Can Public Diplomacy Achieve?' Netherlands Institute of International Relations "Clingendael", 2006.
 22. Hey, Jeanne A. K. (ed.), 'Small States in World Politics: Explaining Foreign Policy Behavior,' (Lynne Rienner Publishers, February, 2003).
 23. Huntington, Samuel P., 'The Third Wave Democratization in the Late Twentieth Century.' (Norman: The University of Oklahoma Press, 1991).
 24. Jayasuriya, Kanishka, 'Singapore: The Politics of Regional Definition', *The Pacific Review*, Vol. 7, No.4 (1994), pp. 411-420.
 25. McFaul 1963-, Michael, 'The Fourth Wave of Democracy and Dictatorship: Noncooperative Transitions in the Postcommunist World,' *World Politics*, Vol. 54, No. 2 (January, 2002), pp. 212-244.
 26. Katzenstein, Peter J., 'International Relations and Domestic Structures: Foreign Economic Policies of Advanced Industrial States,' *International Organization*, Vol. 30, No. 1, (Winter, 1976), pp. 1-45.
 27. Katzenstein, Peter J., 'New Political Economy,' Vol. 5, No. 3, (November, 2000), pp. 353-475.
 28. Keohane, Robert O., 'Lilliputians' Dilemmas: Small States in International Politics', *International Organization*, Vol. 23, No. 2, (Spring, 1969), pp. 291-310.
 29. Keohane, Robert O. and Nye, Joseph S., 'Power and Interdependence,' (Longman, 2000, 3rd Ed.).
 30. Kokoshin, Andrei, 'Soviet Strategic Thought, 1917-91,' MIT Press 1998, pp. 225
 31. Knight, David B., 'Identity and Territory: Geographical Perspectives on Nationalism and Regionalism,' *Annals of the Association of American Geographers*, Vol. 72, No. 4, (December, 1982).
 32. Krastev, Ivan, 'Democracy's "Doubles",' *Journal of Democracy*, Vol. 17, No. 2, (April, 2006), pp. 52-62.
 33. Krupnick, Charles, 'Expecting More From Democracy in Central and Eastern Europe,' *The Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations*, (Summer/Fall 2005).
 34. Linz, Juan and Stepan, Alfred, 'Problems of Democratic Transition and Consolidation: South America, Southern Europe, and Post-Communist Europe.' (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1996).
 35. Lerner, Daniel, 'The Passing of Traditional Society,' (New York: Free Press of Glencoe, 1958).
 36. Liang, Qiao and Xiangsui, Wang 'Unrestricted Warfare,' (Beijing: PLA Literature and Arts Publishing House, February 1999).
 37. Lipset, Seymour Martin. 'Some Social Requisites of Democracy,' *American Political Science Review*, Vol. 53 (1959), pp. 69-105.
 38. Lo, Bobo, 'Vladimir Putin and the Evolution of Russian Foreign Policy,' *Royal Institute of International Affairs, Chatham House Papers* (London: Blackwell, 2003).
 39. Londregan, John B., and Poole, Keith T., 'Does High Income Promote Democracy?' *World Politics*, Vol. 49 (1996), pp. 1-30.
 40. Mansfield, Edward D. and Milner, Helen V., 'The New Wave of Regionalism,' *International Organization*, Vol. 53, No. 3, (Summer, 1999), pp. 589-627.
 41. McDougal, Myres S. and Feliciano, Florentino P., 'The Initiation of Coercion: A Multi-Temporal Analysis', *The American Journal of International Law*, Vol. 52, No. 2, (April, 1958), pp. 244-246.
 42. Minzarari, Dumitru, 'EU-Moldova Action Plan: An Unfinished Task or a

- Complete Failure,' Discussion Paper no. 2, Institute for Development and Social Initiatives, January 2008.
43. Motyl, Alexander J., 'Communist legacies and new trajectories: Democracy and dictatorship in the former Soviet Union and East Central Europe', in Yitzhak Brudny, Jonathan Frankel and Stefani Hoffman (eds.), 'Restructuring Post-Communist Russia,' (Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2004), pp. 52-67.
 44. Murphy, Alexander B., 'Regions as Social Constructs: The Gap Between Theory and Practice,' *Progress in Human Geography*, 1991, Vol. 15, No. 1, pp. 23-35.
 45. Oakeshott, Michael, 'The Vocabulary of a Modern European State,' *Political Studies*, Vol. 23 (June and September 1977).
 46. Pevehouse, Jon C., 'Democracy from the Outside-In? International Organizations and Democratization', *International Organization*, Vol. 56, No.3 (Summer 2002), pp. 522-523.
 47. Putnam, Robert D., 'Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games,' *International Organization*, Vol. 42, No. 3, (Summer, 1988), pp. 427-460.
 48. Rothstein, Robert L., 'Alliances and Small Powers,' (New York and London: Columbia University Press, 1968).
 49. Snyder, Glen H. 'Mearsheimer's World-Offensive Realism and the Struggle for Security: A Review Essay,' *International Security*, Vol. 27, No.1, (Summer, 2002).
 50. Vital, David, 'The Inequality of States,' (Oxford: Oxford University Press, 1967).
 51. Walt, Stephen M., 'Alliance Formation and the Balance of World Power,' *International Security*, Vol. 9, No. 4, (Spring, 1985), pp. 3-43.
 52. Wilson, Andrew, 'Virtual Politics: Faking Democracy in the Post-Soviet World,' (New Heaven and London: Yale University Press, 2005).
 53. Wright, Quincy, 'Subversive Intervention,' *The American Journal of International Law*, Vol. 54, No. 3, (July, 1960), pp. 521-535.
 54. Zakaria, Fareed, 'The Rise of Illiberal Democracies,' *Foreign Affairs*, November/December 1997.
 55. Zevelev, I., 'Sootchestvenniki v Rossiiskoi Politike na Postsovetkom Prostranstve,' *Russia in Global Affairs*, No.1, (January-February 2008).

NOTE

IDIS „Viitorul” reprezintă o instituție de cercetare, instruire și inițiativă publică, care activează pe o serie de domenii legate de: analiză economică, guvernare, cercetare politică, planificare strategică și management al cunoștințelor. IDIS activează în calitate de platformă comună care reunește tineri intelectuali, preocupați de succesul tranziției spre economia de piață și societatea deschisă în Republica Moldova.

Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS) „Viitorul” este succesorul de drept al Fundației Viitorul, și păstrează în linii mari tradițiile, obiectivele și principiile de acțiune ale fundației, printre care se numără: formarea de instituții democratice și dezvoltarea unui spirit de responsabilitate efectivă printre oamenii politici, funcționari publici și cetățenii țării noastre, consolidarea societății civile și spiritului critic, promovarea libertăților și valorilor unei societăți deschise, modernizate și pro-europene.

